

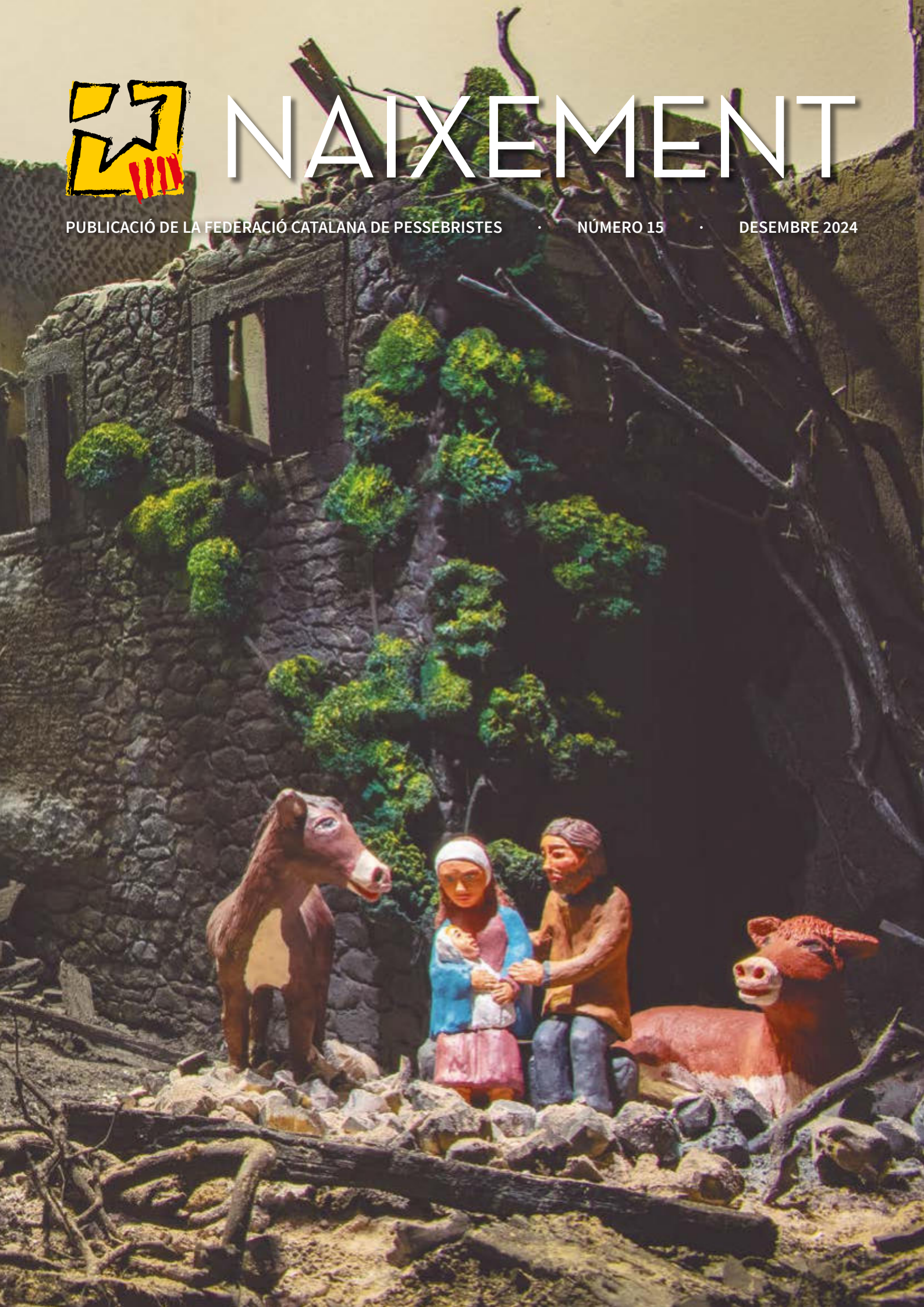

NAIXEMENT

PUBLICACIÓ DE LA FEDERACIÓ CATALANA DE PESSEBRISTES

NÚMERO 15

DESEMBRE 2024

NAIXEMENT. Número 15, desembre 2024

Publicació de la Federació Catalana de Pessebristes

Dipòsit legal: B-45.695-2010

Edició impresa: ISSN 2938-5504

Edició digital: ISSN 2938-5512

Edita: Federació Catalana de Pessebristes

Carrer dels Lledó, 11, 2n - 08002 Barcelona

e-mail: catpessebres@gmail.com - www.pessebrescat.cat

 Federació Catalana de Pessebristes

 @pessebrescat

 @pessebrescat

 @pessebrescat

 @pessebrescat

Direcció i correcció de textos: Núria Garcia i Múrcia

Equip editorial: Albert Català, Francesc Villegas, Ramon Albornà, Jordi Pujol, Jordi Bernal, Ferran Fonte i Maria Valldoriola

Maquetació i impressió: Gràfiques Sprinter - 17190 Salt (Girona) - info@gsprinter.com

Imatge de la portada:

Títol: *I malgrat tot, creiem que hi ha esperança?*

Autors: Francesc Bartolomé Padrós, Arnau Pons Navarro

Figures: Glòria Segarra Guarch

Fotografia: Jordi González Carbó

Prohibida la reproducció total o parcial de qualsevol article i/o fotografia sense l'autorització expressa de la Federació Catalana de Pessebristes

La FCP no es fa responsable de les opinions que hi puguin aparèixer.

Amb el suport:

Entitats amb les que col·laborem:

EDITORIAL

Federació Catalana de Pessebristes

El món on vivim i els problemes que ens afecten a tots ens preocupen igualment als pessebristes i això sovint es reflecteix en els temes dels nostres pessebres.

Aquesta edició l'obre una portada amb un paisatge cremat com tants altres del nostre voltant que han patit i pateixen la sequera, i que el foc acaba d'arrasar. El diorama porta per títol **I malgrat tot, creiem que hi ha esperança?** Els autors són en Francesc Bartolomé i l'Arnau Pons de l'Agrupació de Pessebristes de Sabadell. Les figures són de la Glòria Segarra. Un paisatge desolador del que era abans el nostre entorn de cada dia, però amb una espurna d'esperança.

En aquest número 15 del *Naixement* hi trobareu tot un seguit d'articles que esperem que trobeu interessants.

Com sempre, a l'inici, la **salutació** del President de la Federació, en Ramon Albornà i també la de la nova Consellera de Cultura, Sònia Hernández.

A continuació, diverses col·laboracions habituals com la de la Glòria Ballús, que ens parla del **Nadal i la Sardana**; la d'en Toni Dorda que ens parla de **La Dansa i la Música en el pessebre**; la d'en Francesc Villegas que aquest cop tracta del **Relat de l'adoració dels Mags, les figures pel pessebre**.

En Ramon Albornà ens parla de com vam **Commemorar els 800 anys del pessebrisme, per visibilitzar el pessebrisme**. La Maria Antònia Martorell ens fa un resum del que es va debatre al **Seminari de Pessebrisme i Patrimoni a Tarragona** i l'Enric Benavent i l'Albert Dresaire de tot el que va sorgir a l'**Espai d'aportacions**.

En Nil Rider ens fa la **Demostració Empírica** (o no) que **El foc, el pessebre i la mar sempre tenen per mirar**. La Laura Bosch, en canvi ens parla de **Les artesanes del fang, les dones invisibles de la Fira de Santa Llúcia de Barcelona**.

Amb en Jordi Condal i en Toni Pruna fem un **Retrat del figuraire Daniel José i Pons**, un dels grans escultors de figures de pessebre. I acabem com sempre amb un resum de les **Coses que han passat** durant l'any en l'àmbit del pessebrisme.

Esperem que els continguts de la revista d'enguany siguin del vostre interès i us desitgem un molt Bon Nadal!

SUMARI

Editorial Federació Catalana de Pessebristes	3
Salutació del President Ramon Albornà i Rovira	4
Salutació de la Consellera de Cultura Sònia Hernández i Almodóvar	5
Commemorar els 800 anys del Pessebre, visibilitzar el pessebrisme Ramon Albornà i Rovira, <i>President de la Federació Catalana de Pessebristes</i>	6
El Seminari de Pessebrisme i Patrimoni a Tarragona: un èxit de reflexió i debat Maria Antònia Martorell Poveda, <i>Presidenta de l'Associació Pessebrista de Tarragona</i>	8
A propòsit del pessebrisme com a fet cultural. Espai d'aportacions Enric Benavent Vallès, <i>Doctor en Antropologia</i> Albert Dresaire Gaudí, <i>Graduat en Informació i Documentació</i>	11
Les artesanes del fang, les dones invisibles de la Fira de Santa Llúcia de Barcelona Laura Bosch Martínez, <i>Tècnica en Patrimoni i Direcció Estratègica de Museus i Centres Patrimonials</i>	13
El foc, el pessebre i la mar sempre tenen per mirar. Demostració empírica Nil Rider Enrique, <i>Historiador i tècnic de patrimoni de la Catedral de Barcelona</i>	18
<i>El Nadal i la Sardana</i> Glòria Ballús i Casòliva, <i>Doctora en musicologia</i>	20
La dansa i la música al pessebre Antoni Dorda i Ventura, <i>Pessebrista de Mataró</i>	24
Història del relat de l'adoració dels mags. Les figures pel pessebre Francesc Villegas i Martínez, <i>President del Grup Pessebristic de Manresa</i>	26
Entrevista a Daniel José i Pons, escultor pessebrista Antoni Pruna Dangla, <i>Figuraire</i> Jordi Condal Margarit, <i>Pessebrista</i>	30
Coses que han passat	34

SALUTACIÓ DEL PRESIDENT

Acabem un any intens, amb la commemoració dels 800 anys del primer pessebre, representat per sant Francesc d'Assís a Greccio la Nit de Nadal de l'any 1223. De tot plegat en fem una valoració força positiva, divulgant pessebrisme, reivindicant el nostre patrimoni, i reflexionant sobre la nostra pràctica i la seva transmissió.

I seguim, a les portes d'un nou Nadal intens, amb les nostres exposicions de pessebres i activitats paral·leles arreu, promogudes des de les 70 entitats que actualment formen part de la Federació Catalana de Pesebristes. Activitat que, junt amb el vostre suport i dedicació, és el motor que impulsa aquesta federació i que ens permet mantenir viva la nostra tradició.

Seguim també, conjuntament amb la Un-Foe-Prae i les entitats pessebristes d'arreu del món que en formen part, preparant la candidatura internacional per tal que sigui possible el reconeixement del Pessebrisme com a Patrimoni Cultural Immaterial per la UNESCO. La reivindicació del pessebrisme com a patrimoni cultural viu és crucial no solament per la seva conservació, sinó també per la seva evolució i adaptació a les noves realitats socials i culturals.

Teniu a les vostres mans la quinzena edició de la revista Naixement, una fita important també per la divulgació i promoció del pessebrisme i el nostre patrimoni cultural. Espero que gaudiu dels continguts, aprofitant l'ocasió per donar les gràcies a totes les persones que hi heu col·laborat i que la feu possible.

Gràcies a tothom per formar part d'aquest viatge col·lectiu i per contribuir al coneixement i a la promoció del pessebrisme.

Molt bon Nadal a tothom, salut i pessebres!

Ramon Albornà i Rovira

President de la Federació Catalana de Pesebristes

SALUTACIÓ DE LA CONSELLERA

Un any més a les llars i als carrers torna a recrear-se el meravellós món en miniatura dels pessebres, una de les tradicions més arrelades i estimades del nostre país. I amb ells reapareixen figures i personatges que s'han anat transmetent de generació en generació tot construint part del nostre imaginari col·lectiu. A aquest patrimoni popular se suma també el saber de tots aquells artesans que amb delicadesa i ofici han modelat pacientment al llarg de l'any les figures i els elements del pessebre. I és també ara quan podem admirar els exquisits muntatges escènics i els diorames dissenyats pels pessebristes, autèntiques obres d'art que ens transporten a paisatges màgics i singulars.

Però aquesta pràctica popular amb més de vuit-cents anys d'història no hauria arribat fins als nostres dies si no fos per la força de l'associacionisme i de totes les persones que heu vetllat pel seu manteniment i renovació constants. Des de la Federació Catalana de Pesebristes heu sabut aglutinar, coordinar i fer créixer una tradició arrelada i estimada. Gràcies al vostre esforç i al suport infatigable per unir pessebristes de diverses associacions, heu aconseguit mantenir viva aquesta expressió cultural i artística que cada any uneix famílies, barris i comunitats d'arreu.

Vull fer-vos arribar l'agraïment i el reconeixement més sincers a cadascuna de les persones i entitats que ho feu possible. La vostra tasca de difusió, preservació i innovació és fonamental per garantir que el pessebrisme continuï sent una part de la nostra identitat cultural. I la vostra trajectòria demostra també el gran poder de l'associacionisme per fer comunitat i mantenir viu el patrimoni immaterial.

Desitjo que un any més gaudiu d'aquest moment tan esperat de muntar el pessebre i que passeu unes bones festes!

Sònia Hernández Almodóvar

Consellera de Cultura de la Generalitat de Catalunya

Commemorar els 800 anys del Pessebre, visibilitzar el pessebrisme

Ramon Albornà i Rovira

President de la Federació Catalana de Pessebristes

Aquest darrer any, amb el passat Nadal 2023 com a moment àlgid, hem commemorat els 800 anys del pessebre de Greccio, el que es considera el primer pessebre, que va ser recreat per sant Francesc la Nit de Nadal de 1223. Un moment que ens cal recordar i reconèixer, com a origen de la nostra tradició de fer el pessebre, i on podem dir que va iniciar-se el que amb els anys ha anat configurant tota una pràctica, una tradició.

Calia recordar l'origen de la nostra tradició, però aquesta efemèride també ha estat un moment adequat per visibilitzar i reforçar la idea i la realitat d'una expressió de cultura popular i associacionisme cultural, de patrimoni. Ha estat amb aquesta voluntat que, des de la Federació Catalana de Pessebristes, s'ha treballat per donar més força a les exposicions nadalenques, però també ressaltant el seu sentit cultural i patrimonial.

Un any intens, amb tot un seguit d'iniciatives pensades per donar ressò a la celebració, a les que fem un petit repàs:

Comitè #pessebre800 anys

La constitució d'un Comitè amb la voluntat de compartir i promou-

re la celebració dels 800 anys del pessebre des de diferents àmbits institucionals i associatius, donant visibilitat a les diferents expressions del pessebre com a element transversal, principalment des del pessebrisme, però també des les arts, la música, l'escriptura, etc.

L'acte institucional al Saló de Cent de Barcelona

També vam tenir el moment institucional, amb un acte el dimarts 5 de desembre al Saló de Cent de l'Ajuntament de Barcelona, un moment compartit entre la Federació de Pessebres Vivents de Catalunya i la Federació Catalana de Pessebristes, amb la complicitat de l'Ajuntament de Barcelona.

La XIX Biennial del Pessebre a Barcelona

Tocava Biennial, la dinovena, i en aquesta ocasió a la ciutat de Barcelona, coorganitzada amb l'Associació de Pessebristes de Barcelona i els Pessebristes de Ciutat Vella. Per a l'ocasió el Reial Cercle Artístic de Barcelona, al barri gòtic de la ciutat, va acollir 36 pessebres aportats per 27 entitats federades, com a exponent del moment artístic i creatiu del pessebrisme català actual, per la que hi van passar 38.047 visitants.

El patrimoni pessebrístic de Barcelona i Catalunya

Mostrar el nostre patrimoni pessebrístic i, sobretot, l'aportació de Barcelona i Catalunya en la projecció del pessebrisme al món, van ser el propòsit de dues exposicions. La primera "Greccio, Barcelona, patrimoni cultural internacional" al Saló del Tinell, per la que van passar 14.609 visitants, amb una exposició de figures de pastors i pastores de les 22 entitats que pertanyen a la Un-Foe-Prae, i amb diorames hereus de la proposta tècnica de l'Escola de Barcelona, fets a Catalunya, però també a Andalusia, Múrcia, Navarra, Itàlia, Colòmbia i el País Basc.

Una segona exposició mostrava i recordava l'obra de grans mestres pessebristes i de grans escultors catalans que van fer a seva aportació al pessebre amb la seva obra. Una exposició de figures i diorames instal·lada a la Casa dels Entremesos, que en aquest cas va rebre 6.389 visitants.

El Congrés Internacional Franciscus a Andalusia

El pessebrisme, una realitat transversal a nivell internacional, va tenir el seu punt de trobada en el XXII Congrés Internacional Pessebrista de la

Un-Foe-Prae "Franciscus 2023", que va tenir lloc a Andalusia la primera setmana de novembre, i en el que hi van participar prop de 600 persones provinents de 23 països.

L'exposició internacional a la Valle del Primo Presepe, a Rieti (Itàlia)

El pessebre, un símbol compartit i promogut internacionalment pel moviment pessebrista, també havia de tenir el seu homenatge a l'origen d'aquesta tradició. Greccio havia de ser un punt focal d'aquesta commemoració, i aquest ha estat l'objectiu de l'exposició internacional "Admirable signum" organitzada a Rieti, capital de la Valle del Primo Presepe. Una exposició on no hi podíem faltar, amb dos diorames de Joan Carles Capdevila i de Josep Vives, en nom de la Federació,

junt amb l'Associació de Barcelona que hi aportà un diorama d'Agustí Tèrmens.

El Seminari Pessebrisme i Patrimoni a Tarragona

I per acabar amb el gruix d'activitats, ens calia també un espai per a la reflexió, i ho vam fer de la mà de Marnel Delgado i Letizia Arbeteta, junt amb un espai participatiu i una taula rodona que va abordar els reptes del pessebrisme. El dissabte 4 de maig, acompanyats per la Universitat Rovira i Virgili i amb la col·laboració de l'Associació Pessebrista de Tarragona, unes 70 persones van participar d'aquest també necessari espai de trobada i proposta.

Tot plegat, acompanyant d'altres actes a l'entorn del pessebre, promoguts per diverses entitats culturals del nostre país: publicacions,

concerts amb obra sobre el pessebre, catifes, puntes de coixí, sardanes, sessió de viquipèdia, i un llarg etcètera, que es van afegir, com hem dit, a les més de 120 exposicions i pessebres públics promoguts des de les entitats que formem la Federació Catalana de Pessebristes.

El Seminari de Pessebrisme i Patrimoni a Tarragona: un èxit de reflexió i debat

Maria Antònia Martorell Poveda

Presidenta de l'Associació Pessebrista de Tarragona

El passat 4 de maig de 2024, a Tarragona, al Campus Catalunya de la Universitat Rovira i Virgili (URV), va tenir lloc el Seminari "Pessebrisme i Patrimoni". Organitzat per la Federació Catalana de Pessebristes (FCP) i l'Associació Pessebrista de Tarragona (APT) i amb el suport de la Universalis Foederatio Presepistica (Un-Foe-Prae) i el Departament de Cultura de la

Generalitat de Catalunya, aquest esdeveniment va tancar el programa d'actes de commemoració dels 800 anys del primer pessebre.

Durant la jornada es van reunir experts, aficionats i entusiastes pessebristes, representant una vintena d'associacions pessebristes de Catalunya, pessebristes valencians i també de

l'estranger, així com representants de l'associacionisme cultural i d'espais museístics i d'història de l'art.

El seminari va destacar per la seva capacitat d'aprofundir en les qüestions que envolten el pessebrisme i va posar de relleu la importància de la seva preservació, explorant la rellevància d'aquesta

tradicció com a patrimoni cultural immaterial i abordant els reptes per garantir la seva continuïtat.

Un programa ric i variat: els primers ponents

L'obertura de l'esdeveniment va comptar amb una presentació institucional a càrrec de Jordi Diloli Fonts (vicerector de Compromís social i sostenibilitat de la URV), Maria Antònia Martorell Poveda, com a presidenta de l'Associació amfitriona, i Ramon Albornà Rovira, president de la Federació Catalana de Pessebristes, que van donar la benvinguda als assistents i van establir el to per a una jornada plena d'intercanvi de coneixements.

La primera conferència, titulada *La cultura popular com a cultura vivent*, va ser impartida pel reconegut antropòleg i investigador de la Universitat de Barcelona, Manuel Delgado Ruiz. Durant la seva intervenció, Delgado va reflexionar sobre la distinció entre cultura popular i patrimoni immaterial, destacant que la cultura popular és una expressió viva i identitària d'un poble, mentre que el patrimoni immaterial n'és el reconeixement institucional, indispensable per a la seva preservació. Va fer referència als anys vuitanta, quan la cultura popular es considerava una expressió i manifestació cultural de les classes subalternes, en oposició a la cultura hegemònica del moment, i fins i tot com a element de protesta política. Segons la seva anàlisi, aquesta concepció ha anat canviant al llarg del temps.

De fet, a partir de 1993, amb la llei del 5 de març de foment i protecció de la cultura popular i tradicional, així com de l'associacionisme cultural, la cultura tradicional i popular va passar a ser definida com "el conjunt de manifestacions, coneixements, activitats i creences passats i presents de la

memòria col·lectiva", convertint-se en "el punt de referència a partir del qual les iniciatives de la societat s'emmarquen en un context configurador de Catalunya, amb una identitat nacional pròpia arrelada en una pluralitat de formes d'expressió popular".

Delgado va il·lustrar la seva visió crítica amb diversos exemples, proposant un discurs provocador, reflexiu i gramscian, que convidava a repensar el posicionament i l'encaix del pessebrisme com a manifestació del patrimoni immaterial. En el seu plantejament, va suggerir la idea del pessebre com a metàfora del que és la llar, la família i la comunitat que el crea i recrea.

De la seva part, la doctora en Història de l'art Letizia Arbeteta Mira va continuar amb la segona ponència *El pessebrisme com a manifestació del patrimoni cultural immaterial*, on va diferenciar entre el pessebre com a objecte cíclic i el pessebrisme com a moviment viu. Arbeteta va subratllar que el pessebrisme és un perfecte exemple de patrimoni immaterial segons la definició de la UNESCO, ja que es tracta d'una tradició que es transmet de generació en generació, mantenint-se viva gràcies a la seva naturalesa activa i associativa.

Arbeteta va assenyalar que l'activitat de la Convenció per a la Salvaguarda del Patrimoni Immaterial de la UNESCO ha generat nombroses declaracions amb l'objectiu de protegir el patrimoni, però aquestes es veuen afectades per problemes tècnics, com la manca de definició clara dels seus límits, ja que qualsevol manifestació individual o social pot considerar-se etnografia. A Espanya, abans de presentar candidatures a la UNESCO, s'ha intentat que totes les Comunitats Autònomes (CCAA) tinguin almenys una candidatura, seguint una política de "café per

a tothom", que entra en conflicte amb la idea d'excepcionalitat. Actualment, es prioritzen projectes que involucren diverses CCAA, com el toc manual de campanes o la transhumància. La candidatura del pessebrisme, per exemple, s'ha presentat com un fenomen que abraça totes les CCAA. A l'àmbit de la UNESCO, es dona preferència a les propostes multinacionals. No obstant això, l'increment de declaracions fa temer que esdevinguin documents merament simbòlics.

Malgrat això, l'element més rellevant són les obligacions que assumeixen els Estats signants, com la identificació i protecció dels béns patrimonials amb la participació activa de les comunitats implicades, com en el cas del pessebrisme. Segons Arbeteta, és interessant destacar que no és tant la declaració en ella mateixa el que importa, sinó les obligacions que aquesta comporta per als Estats, els quals han de prendre mesures per a garantir la salvaguarda del patrimoni cultural immaterial dins del seu territori. Això inclou la identificació i definició dels seus elements amb la participació de comunitats, grups i organitzacions no governamentals.

A més, Arbeteta subratllà l'obligació de crear i actualitzar regularment un o diversos inventaris del patrimoni cultural immaterial. També va fer especial menció de l'article 13, considerant-lo especialment rellevant per al pessebrisme, ja que obliga l'Estat a promoure'n la inclusió en l'àmbit acadèmic i la recerca científica.

Segons Arbeteta, el pessebrisme inclou la creació de pessebres, però per comprendre'n plenament l'essència, cal definir què s'entén exactament per pessebre, una tasca que, segons la ponent, resulta complexa per la seva gran diversitat i per la seva llarga tra-

jectòria temporal i geogràfica. Per apropar-se a aquesta realitat, Arbeteta va continuar la seva intervenció destacant algunes característiques dels primers pessebres i comentant-ne l'evolució, des del llenguatge simbòlic tradicional fins a una visió més realista que, segons la historiadora de l'art, segueix normes "acadèmiques" com l'escala, la perspectiva i l'ambientació històrica. Les seves aportacions van anar ben acompanyades d'imatges captivadores de figures i pessebres.

Espai participatiu i debat

Un altre dels moments destacats del seminari va ser l'espai participatiu, conduït per Enric Benavent, que va oferir als assistents l'oportunitat de compartir les seves perspectives i suggeriments sobre el pessebrisme. Per dinamitzar la sessió, es van organitzar cinc àmbits de reflexió (cultura vivent, integració, representativitat, comunitat i altres) en diferents plafons. Cada participant podia enganxar-hi pòstits amb les seves aportacions. Aquest espai va resultar especialment enriquidor, ja que va permetre recollir una gran diversitat de veus i opinions que,

un cop analitzades per Benavent, es tindran en compte per a futures accions de preservació.

Al llarg del dia es va tractar el futur del pessebrisme, però el debat principal sobre els seus desafiaments va tenir lloc en la taula rodona moderada per la periodista Gemma Aguilera. Aquesta va comptar amb ponents de renom: Vinyet Panyella, presidenta del CoNCA, Nil Rider, historiador i tècnic de patrimoni de la Catedral de Barcelona, i, finalment Jordi Montlló, pessebrista i antropòleg. Els participants van abordar temes crucials com el reconeixement per part de la UNESCO i els riscos de la folklorització, tant a nivell institucional com turístic, que podrien desvirtuar l'essència d'aquesta tradició.

El seminari va culminar amb la presentació de les conclusions a càrrec de Pau Llacuna, qui va sintetitzar les idees principals sorgides durant la jornada. Llacuna va destacar la importància de preservar l'estructura social que sustenta el pessebrisme i va subratllar la necessitat de reconèixer aquesta tradició més enllà del seu

vessant religió, valorant-la com a part fonamental del patrimoni cultural immaterial.

Les intervencions de Ramon Albornà, president de la FCP, Albert Català, president de la Un-Foe-Prae, i Lurdes Malgrat, Directora dels Serveis Territorials de Cultura a Tarragona, van posar el punt final a una jornada intensa i plena d'aprenentatges. Els representants institucionals van reafirmar el seu compromís amb la preservació del pessebrisme, conclouent un seminari que va ser, sens dubte, un èxit. Els participants van marxar amb una visió renovada sobre els reptes i les oportunitats per assegurar la continuïtat d'aquesta tradició tan arrelada a la nostra cultura. Aquesta trobada va demostrar la importància de crear espais de debat i reflexió al voltant del pessebrisme i el patrimoni cultural.

A propòsit del pessebrisme com a fet cultural. Espai d'aportacions

Enric Benavent Vallès

Doctor en Antropologia

Albert Dresaire Gaudí

Graduat en Informació i Documentació

En l'espai destinat a recollir les aportacions dels assistents al Seminari de Pessebrisme i Patrimoni, es van disposar quatre plafons, cadascun dedicat a una de les quatre idees clau que emmarquen la definició de Patrimoni Cultural Immaterial, segons la UNESCO. Hem agrupat i recollit les aportacions textuals dels participants per temàtiques.

En el primer plafó titulat "El patrimoni immaterial és cultura vivent" es convidava a fer aportacions al voltant de les formes d'expressió del pessebrisme que són pròpies d'un context o d'un moment històric molt concrets. La pregunta inicial deia: De quina manera creus que el pessebrisme pot respondre a aquesta idea de tradició viva i contemporània?

Els assistents van fer diverses aportacions significatives, algunes relacionades amb la revitalització del pessebrisme domèstic, destacant la importància de "recuperar/revitalitzar el pessebrisme de base, el que fa la gent, el de casa", considerant-lo com una "expressió de cultura popular dins les cases". D'altres es referien a la necessitat d'actualització del pessebre, dient que el pessebre "és una expressió de la vida diària que s'adapta a cada temps, a cada país i a cada societat". Es va suggerir la "incor-

poració de signes d'actualitat" i "mirades i formes d'expressió diverses" per mantenir-lo rellevant. Un dels comentaris recollits va ser: "vincular el pessebre i el pessebrisme al context social actual, sense perdre les arrels". Un altre grup d'aportacions anava adreçat a reivindicar la recreació d'escenaris locals, proposant "incidir en la recreació d'escenaris locals en pessebres monumentals" i "representar al pessebre activitats pròpies del nostre país i del nostre temps" per així "expressar el sentit del nostre poble". Finalment va haver qui apel·lava a la identitat i coherència en la representació quan d'una banda es reivindicava la idea de reflectir "paisatges de país" en els pessebres a fi de recollir la identitat del nostre poble; aquesta va ser una idea destacada, però d'una altra banda algú es va preguntar: "quan resoldrem l'asincronia de vestimentes en les figures del pessebre? Continuem trobant normal posar figures hebrees al mig de Camprodon?". Es va assenyalar que, mentre que la representació iconogràfica ha estat coherent al llarg de la història, "a nivell pessebrístic som molt poc coherents". Com a expressió final d'aquest apartat algú proposava la idea que "cal renovar-nos sense complexos!". Certament, la majoria de les aportacions coincidien en la necessitat de la reno-

vació, si bé no podem amagar que les concrecions d'aquesta renovació serien diverses.

Al segon plafó, titulat "El patrimoni immaterial és integrador", es convidava els assistents a fer aportacions al voltant de tradicions i pràctiques del pessebrisme que tinguin caràcter local i que generin sentiment d'identitat i de continuïtat entre present, passat i futur. La pregunta inicial deia: Com podem fer que el pessebrisme estigui vinculat al territori, a l'entorn local, de manera que ajudi a crear sentiment d'identitat?

Algunes persones van proposar que els pessebres s'exposin "en llocs on la gent no espera trobar-ne: botigues, bars, etc.." o "pessebres al carrer", així com també "integrar el pessebre amb altres tipus d'entitats culturals per donar cabuda a més punts de vista", "obrint-nos a totes les entitats que tinguin una mateixa finalitat". La majoria de les propostes, doncs, coincidien en el fet que els pessebristes hem de fer esforços per obrir el pessebre i portar-lo més enllà dels seus espais tradicionals.

Al tercer plafó, titulat "El patrimoni immaterial és representatiu", es convidava a fer aportacions al voltant de la idea del pessebrisme com a tradició popular que és,

Seminari
PESSEBRISME I PATRIMONI
Tarragona, 4 de maig de 2024

i com transmet de generació en generació les seves tècniques i les tradicions que hi van associades, a partir de la pregunta: De quina manera et sembla que el pessebrisme pot portar a terme la funció de transmissió generacional, tenint en compte les característiques del nostre context social?

En aquest tema alguns dels assistents es preguntaven “com fem que el pessebrisme enganxi els joves?” i altres es preguntaven pel paper de les escoles en aquesta transmissió, alhora que algú es lamentava també que al seminari no hi va haver espai per tractar “del problema de relleu generacional”.

Al quart plafó, que portava com a títol “El patrimoni immaterial està basat en la comunitat”, es convidava a reflexionar sobre el pessebrisme com a activitat ben reconeguda per la comunitat, pel poble o ciutat que l’acull i se’l fa seu. Partíem de la següent pregunta: Què podem fer perquè el pessebrisme sigui una activitat ben vinculada i ben reconeguda en el seu entorn proper?

Alguns assistents reivindicaven el “pessebrisme associatiu” lligat amb la idea que l’evolució de les pràctiques culturals “s’organitza” i algú es preguntava si “evolucionar vol dir trencar amb la tradició?” segons una altra persona assistent la resposta era clara: “és tradició si evoluciona”. També va aparèixer la por sobre “blindar la tradició per ser patrimoni”.

Altres aportacions sobre aquest tema es preguntaven si “el pessebrisme traspasa o ha de traspasar l’estrictament religiós?” i, anant més enllà, va aparèixer la pregunta de “en quin moment una exposició artística abstracta és pessebre o deixa de ser-ne?”. Una de les persones assistents preguntava:

“Evolucionar del pessebre clàssic al pessebre modern és un canvi efectiu?”.

Al voltant de l’evolució simbòlica del pessebre va aparèixer la qüestió de sobre “quins elements simbòlics haurem de tenir en compte en els pessebres del segle XXI?”, ja que “la simbologia del pessebre també és part de la seva immaterialitat”.

Per fomentar el reconeixement del pessebrisme es va reivindicar la necessitat “d’estimular la recerca i la documentació sobre el pessebrisme”.

Finalment, un cinquè plafó obert a d’altres temes va recollir aquestes aportacions:

Sobre la construcció dels pessebres llegíem la següent reflexió: “En una societat mancada de temps... promovem formes de fer el pessebre que requereixen de moltes hores? Podem proposar models de pessebre que es puguin fer ràpid? Tenim el risc que el pessebre sigui percebut com una activitat de jubilats amb molt de temps lliure...” Així també, en referència a qüestions tècniques, algú suggeria “No tancar-se a les tecnologies actuals, per exemple impressions 3D” i un altre es plantejava “com podem anar més enllà del diorama? Per exemple, els pessebres de Tavèrnoles”.

Altes qüestions recollides en aquest plafó van ser: la pregunta sobre si “patrimoni immaterial és pessebre o pessebrisme?” o si “tota la cultura popular és patrimoni?”. Finalment algú es lamentava que en el seminari “no han aparegut els museus”.

Per concloure

Certament en aquest recull d’aportacions dels assistents al Seminari de Pessebrisme i Patrimoni hi podem veure neguits

i reptes al voltant del futur de la tradició del pessebre, però també ganes i idees per encarar-los amb il·lusió. En aquest sentit, són un bon resum del que es va treballar durant l’acte.

S’ha posat de manifest la vitalitat i la importància de mantenir el pessebrisme com una tradició viva i contemporània. S’ha destacat la necessitat de revitalitzar el pessebrisme domèstic i d’actualitzar-lo per adaptar-se a les realitats actuals, incorporant elements contemporanis sense perdre les arrels. També s’ha subratllat la importància de recrear escenaris locals i activitats pròpies per reforçar la identitat cultural. A més, s’ha discutit la coherència en la representació iconogràfica i la necessitat d’evolucionar sense complexos.

En l’àmbit comunitari, les aportacions han reflectit la voluntat de fer del pessebrisme una pràctica més integrada en el territori, generant un fort sentiment d’identitat i continuïtat. També s’ha remarcat la funció del pessebrisme en la transmissió generacional i la necessitat d’involucrar els joves i les escoles en aquest procés.

Finalment, s’ha plantejat la qüestió de l’evolució simbòlica del pessebre i la necessitat de fomentar la recerca i documentació sobre aquesta pràctica. En conjunt, aquestes aportacions ressalten la riquesa i la diversitat del pessebrisme com a part del patrimoni immaterial, subratllant la seva capacitat d’adaptació i la seva rellevància en la societat actual.

Les artesanes del fang, les dones invisibles de la Fira de Santa Llúcia de Barcelona

Laura Bosch Martínez

Tècnica en Patrimoni i Direcció Estratègica de Museus i Centres Patrimonials

L’article que teniu a les mans és el resultat de la recerca *Pessebrisme i patrimoni: les figures de pessebre*, realitzada l’any 2023 en el marc de la celebració del 800 aniversari del pessebre de Greccio, promoguda per la Federació Catalana de Pessebristes. També es materialitzà en una exposició que es va poder veure a la Casa dels Entremesos amb el mateix títol que encapçala el present treball.

El projecte pretenia posar en valor la tasca de les artesanes que fan figures de fang i les venen a la Fira de Santa Llúcia i alhora donar a conèixer al públic el procés que segueixen per a realitzar una figura de pessebre. Des de 1786 Barcelona ofereix un marc incomparable, davant la Catedral, per a tots aquells que desitgin abastir la seva llar durant el cicle nadalenc. És la data en què la fira apareix documentada per primera vegada gràcies al Baró de Maldà. Podeu trobar tota la seva història a la tesi doctoral que va fer Jordi Montlló (2017). Però nosaltres ens centrarem en les darreres dones artesanes que fan figures. Ni abans ni ara, el rol femení en aquesta fira ha estat analitzat com es mereix i les comparacions amb altres períodes resulten complicades ja que no en tenim dades. El que

està clar és que des de ben antic la dona ha jugat un paper fonamental, no tant com a escultora que crea les seves pròpies figures sinó en la realització de còpies a través de motlles creats per altres escultors i/o en la seva venda.

Montlló (2017), demostra a través de diverses entrevistes, les vicissituds de moltes famílies presents a la fira, on la dona, a més del rol de mare, esposa i venedora s’implica totalment en la realització de figures de pessebre. El principi sempre és el mateix, comença al mes de gener i només s’aturen per anar a vendre-les.

La majoria treballa a casa, en família, en un taller improvisat a la taula del menjador quan la mainada ja és al llit i els àpats preparats, perquè de temps no n’hi ha gaire. Preparen els motlles, els omplen de fang i fan l’apretada. Netegen la rebava i les posen a eixugar en un raconet de la casa, a l’eixida, al balcó o a l’ampit de la finestra. Un cop eixutes, les couen al forn i les pinten. Si els avis conviuen amb la parella, també s’hi afegeixen. Totes les mans són bones.

En el present article us parlarem de les darreres figuraires: la Maria Aurora Castellano, la Maria

Carme Ferrer, la Pepa Brasó i la Gemma Bertran. Totes elles són dones emprenedores i decidides, que expressen la seva creativitat mitjançant la reproducció de figures de pessebre a partir de motlles creats per altres escultors. Totes elles són un exemple de l’empoderament de la dona, però que durant molts anys no ha estat així i en alguns casos, han quedat relegades a un paper secundari, darrera l’home.

Aquestes dones són autores d’un art popular, apassionades per la seva feina i amb una trajectòria familiar immersa en el món del pessebrisme, sovint per necessitat, en els seus orígens. Aquests “tallers” són el prototipus de funcionament de llarga tradició familiar que amb el pas dels anys han evolucionat cap a una professionalització o semi professionalització.

Les aurores de la fira¹

Fins fa quatre dies, a la fira, hi havia dues Aurores: l’Aurora Mas i la Maria Aurora Castellano. Mare i filla. Dues generacions unides per una mateixa passió. L’Aurora Mas (Parcent, 1938), s’introdueix en aquest món d’una manera ben particular. D’estudis, com diu ella “els justos per fer la Primera Comunitat”. Els pares li troben una feina

1. MONTLLÓ (2017). Entrevistes realitzades el 21 de febrer de 2012, pàg. 326-332.

per fer de venedora al mercat, però a ella no li agrada. Una amiga del barri li parla llavors d'un lloc on fan figures de pessebre a hores; és el taller d'en Miquel Riera. Aprofitant que la mare marxa uns mesos a cuidar els pares al poble natal, canvia de feina "per a mi allò va ser com un pas a la meua llibertat, de fer el que jo volia". Allí s'hi estarà vint-i-cinc anys. Aprèn l'ofici i per Nadal l'envien a vendre figures a la Fira. Quan mor en Riera, es queda sense feina i sense parada. És llavors que decideix establir-se pel seu compte. Treballa

a casa, en una taula de màquina de cosir adaptada. La seva figura és popular, feta a motlle, de cara i creu, des d'un centímetre fins a deu. Són famoses les seves capsetes de llumins amb els reis, els pastors o el Naixement. Encara en podeu trobar a la parada de la seva filla, que les ven al costat de les seves, d'un estil totalment diferent.

La Maria Aurora (Barcelona, 1965) recorda que de petita, al domicili familiar es vivia tot l'any pendent de la Fira. Als quinze anys deci-

deix crear una figura pròpia amb la que se sent totalment identificada i que pot evolucionar amb el temps. Una figura pensada per a nens i per aquelles persones que potser no estan tan avesades al pessebre tradicional. Fa casetes, gerretes i algunes figures que la mare exposa i ven orgullosa a la seva parada.

Amb només disset anys, aconseguix una parada al seu nom. Al principi, ven majoritàriament la figura de la mare. Mentre, experimenta una i altra vegada i aprèn a fabricar els motlles i les matrius per crear les seves pròpies figures. De mica en mica, la parada s'omple de figuretes amb marca pròpia. Està convençuda que el seu producte tindrà sortida. El temps li ha donat raó. Els clients, grans i petits, esperen la novetat i d'uns anys ençà li envien fotografies i comparteixen a les xarxes socials escenografies úniques que ells mateixos creen per aquests petits personatges.

Són figures diferents, trencadores. Tenen un caràcter i una personalitat que les fa úniques. Són petites, gairebé xates, rodones i sense coll. Sovint porten els braços enganxats al cos. Les pinta amb una àmplia paleta de colors, en esmalt sintètic, igual que la mare. S'inspira de la figura popular catalana, tant masculina com femenina. Podem trobar, el pagès, el cornamusaire, l'herbolari, el pescador o el llenyataire però també la castanyera, la bugadera, l'aiguadera, la pagesa treballant la terra o munyint les vaques, la peixatera, la pastora, la venedora, la llevadora o la filadora. Una manera de retre homenatge a les dones a través del pessebre popular.

Maria Carme Ferrer Busquets (1959)²

És la tercera generació d'una família que arribà a la Fira l'any 1939. Acabada la Guerra Civil, el pare a qui els companys de la Catalana de Gas, anomenen amicalment, en Pepito del Gas, es queda sense feina per "desafecto" al règim. S'ha d'espavilar. Aquell mateix any aprèn a fer casetes de suro, coves i pallers que porta a vendre a les botigues. L'any següent coneix un artesà de la Fira que deixa la parada.

Encarrega les peces originals a un escultor, l'artista gracienc Daniel José Ursueguia, que en aquells temps tenia una parada a la Fira. En

com anava la fira, pues feia tres motllos més, feia dos..."

De ben petita s'impregna d'aquest art popular que surt al carrer per les festes de Nadal. Aprèn del seu pare, que l'ensenya a emmotllar figuretes amb motlles de guix, de cara i creu i a pintar-les. Al terrat, tenen un forn de llenya, fins que una nova normativa ho prohibeix i llavors n'instal·len un de gas. Aprèn també a fer mans i braços de plom a partir del reciclatge de les canonades velles que ella i el pare recullen per Barcelona.

Amb tot just nou anys ja baixa a vendre a la fira i ens diu: "jo em sembla

ner i fins entrada la primavera, la Carme emmotlla novament, amb fang, sempre de cara i creu. A diferència del seu pare que l'havia de garbellar i depurar, ella el compra tot fet. Poleix les rebaves, fa els orificis pels braços, marca la roba, les samarres, les mans, els peus, el cabell i les barbes. Quan en té un grapat, les posa al balcó durant quatre o cinc dies perquè s'assequin. Així evita que la humitat les faci esclatar dins del forn. Aprofita els mesos d'estiu per anar pintant. Comença pels ulls, la boca, la barba, els cabells, la camisa, el pantaló o vestit, les sabates i la barretina o qualsevol altre tipus de capell i va baixant

Aurora Mas, a la seva parada. Fira de Santa Llúcia. 12/12/2012. Jordi Montlló

Maria Aurora Castellano, Fira de Santa Llúcia. 10/12/2014. Jordi Montlló

Maria Carme Ferrer, 17/03/2013. Laura Bosch

aquella època era una cosa normal "llavora'ns hi havia bastants escultors i ens feien col·leccions. Un naixement de tres centímetres, un de cinc, fins que es gastaven i llavora'ns en mica en mica anava cada any, depèn de

que abans, vaig emmotllar una figura que vaig caminar". Del pare hereta una trentena de motlles.

Després d'un curt període de descans, acabada la fira, al mes de ge-

progressivament fins arribar a la peanya. Les endreça en caps, seguint un inventari ben estricte. Quan finalment les exposa per vendre, la parada es converteix en un mosaic multicolor que emba-daleix grans i petits.

2. MONTLLÓ (2017). Entrevista realitzada el 17 d'abril de 2013, pàg. 393-397.

Pepa Brasó Manent – La Pepa (1953)³

Una de les parades que criden més l'atenció és la de la Pepa. I ho fa pels colors de les figures, el decorat de la parada i les escenografies que crea per als seus personatges.

Un bon dia, amb l'escultor i pintor Joan Romaní, decideixen crear unes figures de pessebre amb un estil diferent, més modern. Per la Pepa "són figures modelades en actituds quotidianes i naturals, resoltes sense barroquismes artificiosos

i galtes prominents. Són tendres, divertits i alegres. Inicialment, la seva clientela és majoritàriament jove. Troben en aquestes figures un incentiu per a fer un pessebre que surt dels estereotips clàssics.

Pepa Brasó, 27/05/2013. Jordi Montlló

Després del batxillerat, entra a l'Escola Massana i s'apassiona per la ceràmica. En acabar, munta un petit taller i a mitjans dels anys setanta aconseguix, tot i que de manera interina, una parada a la Fira, en el sector dels *hippies* on ven objectes petits de regal. No és fins l'any 1980 que s'allibera una parada en el sector de figures. Comença per vendre peces de la seva producció que combina amb ornaments nadalencs de nova creació.

però amb una gran minuciositat en el detall". Així que l'any següent, la parada de la Pepa és transforma. Al voltant d'estels, campanetes i cendrers de "Bon Nadal" sorgeix un Sant Josep i una MaredeDéu amb el Nen. I l'encerta. Aquell hivern, tothom es fixa en aquelles figures, plenes de vida, de color i un xic naïf. Els seus personatges semblen nins, extrets d'un còmic infantil, amb cares molt expressives i rialleres, nassos grans, ulls ben oberts

En Joan Romaní crea la figura amb un fang que s'endureix i que no cal coure. De l'original n'extreu la matriu per fer els motlles de guix a partir del qual se'n fan els tiratges corresponents per colada. Com que no tenen la maquinària necessària, el procés de fabricació el donen a fer a un altre taller. Aquest procediment continua encara així avui en dia. En el seu catàleg disposa dels temes clàssics i d'altres més populars com el caganer o el capellà.

Gemma Bertran Fabregat⁴

És la quarta generació de la família. Comença el seu besavi Fèlix l'any 1920 venent galliners de llauna, que exposa a la fira damunt d'uns taulons. Ben aviat s'hi afegeix la producció d'atzavares, palmeres, iuques i figures de moro, sempre de llauna. Després, s'inicia en la creació de figuretes de plom a partir d'una sèrie de fang que encarrega al Pep del Nas, un escultor del barri de Gràcia amb qui es coneixia molt bé.

Posteriorment entren en el negoci familiar els seus fills, en Francesc i l'Enric, que incorporen millores tècniques, tot i que la producció continua essent artesanal. La tercera generació és la dels pares de la Gemma, en Francesc Bertran

ni treballar amb plom. Però la relació amb el Daniel José i el seu mestratge li obren els ulls a noves expressions artístiques on se sent més còmode.

La primera peça que fa és una llocada. De mica en mica aprèn, al seu costat, i amplia el repertori. Els pares li venen les figures a la fira. Cada cop rep més comandes i arriba un punt on se li fa feixuc compaginar la pedagogia amb l'ofici de figuraire. Fins que pren la decisió de dedicar-se en exclusiva a la creació de figures de pessebre. Des de l'any 2010 experimenta també amb la resina. Actualment, la Gemma, té una parada pròpia, on ven la seva producció de fang i de resina a partir de motlles dels figuraires Andreu Muns i Daniel José.

Gemma Bertran, 11/11/2023. Laura Bosch

Gòmez i la Maria Fabregat Tomàs, que encara podem veure actualment a la fira.

La Gemma estudia el grau de pedagogia. La seva voluntat inicial no és continuar la tradició familiar

Conclusions

A ningú se li passaria pel cap avui en dia negar la importància del paper de la dona en la iconografia del pessebre. Recordo l'exposició "Pessebres en femení" que l'any 2015, organitzava el Grup Pesse-

brista de Castellar del Vallès. I recordo escoltar els comentaris del públic que s'adonaven, de sobte, d'una realitat palpant, que sempre havia estat relegada a un segon nivell. Què estava canviant?

La realitat descrita en aquest text no dibuixa una situació millor o pitjor que la dels artesans masculins. Si féssim un estudi més ampli veuríem que la paritat és més avantatjosa ara que fa uns anys. Això no vol dir que ens trobem en una bona conjuntura.

Però la realitat pessebrista, per sort o per desgràcia, va més enllà de la Fira de Santa Llúcia. Trobem grans i importants figuraires dones fora d'aquest context: Ester Font, Laura Baldrich, Montserrat Ribes, entre d'altres. Cada vegada són més les dones de les associacions de pessebristes que es fan les seves pròpies figures com la Carme Carbó o la Montse Santander. Mentre que les figuraires de la Fira de Santa Llúcia de Barcelona semblen no tenir el relleu assegurat.

Per tant la pregunta seria una altra. Què passa amb les artesanes de la Fira? O perquè les figuraires de les associacions de pessebristes no venen a la Fira? Es tracta d'un problema estructural o conjuntural?

3. MONTLLÓ (2017). Entrevista realitzada el 27 de maig de 2013, pàg. 442-445.

4. MONTLLÓ (2017). Entrevistes realitzades el 10 de maig de 2013, pàg. 420-442.

BIBLIOGRAFIA

MONTLLÓ BOLART, JORDI (2017). La Fira de Santa Llúcia de Barcelona: La primera fira de pessebres documentada (1786 – 2012). Universitat de Barcelona. Dipòsit Digital: <http://hdl.handle.net/2445/116602>.

El foc, el pessebre i la mar sempre tenen per mirar. Demostració empírica

Nil Rider Enrique

Historiador i tècnic de patrimoni de la Catedral de Barcelona

Que el pessebre és patrimoni no es pot discutir, ningú amb poc càrrec i molt nivell s'ha atrevit mai a fer-ho. Oimés, és gràcies a la seva concepció patrimonial que la gent amb molt càrrec i poc nivell es qüestiona el pessebre, ja que el patrimoni no és més que un discurs de legitimació social i s'usa amb les infinites accepcions que pot arribar a tenir. Adhuc n'hi ha que, tot i dedicar-nos al patrimoni en cos i ànima -laboralment i per afició, fins i tot podríem dir que treballem d'aficionats- defensem que el patrimoni no existeix, que és un constructe humà que ha anat adaptant-se, dividint-se i especialitzant-se arran d'aquest nostre procés d'evolució. Per tot això, el pessebre i el pessebrisme són una eina de múltiple tall, que pot ser atacat des de diferents bandes. N'hi ha que el consideraran un patrimoni religiós a defugir, alguns altres de patrimoni immaterial i d'altres ho encapsularan dins aquest esguerro categorial infumable de la cultura popular per plantejar-ho com una qüestió viva, contemporània, com els patinadors o els grafiters, però lluny de tota vinculació real amb el patrimoni. Ara bé, si desgranem les tres qüestions i les posem en relació, ja veuran com si l'encerto l'endevino.

És evident que el pessebre és patrimoni religiós, forma part d'una cultura cristiana on hi ha una escenificació de diversos passatges de les escriptures. De la mateixa manera que més de la meitat de les obres d'art d'aquest nostre país són patrimoni religiós; l'art, durant segles va ser, majoritàriament, una *via pulcritudinis* per entendre els evangelis: per ser un exemple de vida. Ningú pot negar que la plasmació plàstica del misteri de l'encarnació és un fet religiós en ell mateix, sense tenir en compte cap altra de les escenes bíbliques que es representen en un pessebre. Però no només és això, el pessebre ha incorporat escenes tradicionals que defugen aquesta concepció estrictament

religiosa, i no només això, ha generat tècniques i estils identitaris diversos, cosa que el fa identificar amb el patrimoni immaterial (i per diversos motius).

La UNESCO compta com a àmbits d'aquest patrimoni 1) les tradicions i expressions orals, 2) els usos socials, 3) els coneixements i usos, 4) les tècniques artesanals i 5) les arts de l'espectacle. Dels cinc àmbits, el pessebrisme -el més social i ampli- podria comptar amb les quatre primeres i, alhora, té diverses característiques del que podem comptar com a elements clau del patrimoni cultural immaterial: és tradicional i contemporani, ja que és un element viu que evoluciona amb el

pas dels anys, és integrador, cohesionador, es comparteix amb elements similars i és representatiu; els catalans, ens sentim identificats amb el pessebre, fa Nadal i fa casa.

Una altra cosa és la comunitat, perquè, segons l'anelhada UNESCO, «Basado en la comunidad: el patrimonio cultural inmaterial sólo puede serlo si es reconocido como tal por las comunidades, grupos o individuos que lo crean, mantienen y transmiten. Sin este reconocimiento, nadie puede decidir por ellos que una expresión o un uso determinado forma parte de su patrimonio». Ja em perdonareu, però quanta gent passa per davant de *las Meninas* de Velázquez cada any, se les miren sense cap mena de valor i no per això deixem de dedicar-hi recursos públics per la seva bona conservació perquè són patrimoni, són art i formen part de la nostra cultura i la nostra història, part del *patrimoni de l'esperit del poble*¹? Desenes de milers. Olivier Poisson, en un concís i eloqüent article on reflexiona sobre la difusió del patrimoni², fa palesa la necessitat del diàleg social entre aquest, però també la professionalitat de la seva gestió. Però bé, ja sabem que el patrimoni no genera beneficis, no forma part dels lobbies del país i si existeix -que encara ho poso en dubte- no serveix per res útil, només que per guanyar qualitat de vida.

De què parlem, doncs, en parlar de patrimoni immaterial? De llegat cultural? Potser sí. Ara bé,

de què parlem? Dels ancestres o de nosaltres? És ben cert que Sant Francesc, a Greccio, va fer una *performance* ben contemporània -fins i tot avançada al seu temps-, un element transgressor per allò que se'n diu la litúrgia dramatitzada. El naixement convencional del pessebre, doncs, res té a veure amb la tradició ni amb el patrimoni. La gràcia i el triomf del pessebre rau en el pessebrisme: la massa social que el mou i el manté. Si el pessebre és patrimoni, forma part d'aquest llegat cultural que ens arriba dels ancestres, el pessebrisme és cultura popular, social, viu, i mantenedor: així ho hem trobat i així ho deixarem (que deien els Cargol). Evidentment, la documentació, la història, el passat i l'olor de naftalina sumen un graó més a la cultura: la patrimonialitzen. Li donen aquell contingut d'ancestralitat que tant ens agrada. Quin patrimoni, doncs, pel pessebre? La concepció de plasmar un misteri, com el de l'encarnació, de forma plàstica, en ell mateix és un fet religiós, i tant! Però si no es plasma segons el constructe social del territori i la comunitat, no val per a gaire.

Però quan el pessebre deixa de ser patrimoni és quan li llevem el contingut contemporani. L'encarnació no és més que un «acte de prendre cos o forma visible una cosa immaterial³» i aquest és totalment subjectiu, forma part de la nostra ideologia, formada per aquella màxima del «jo sóc jo i la meva circumstància». El nostre pessebre, el més

tradicional de tots, compta amb elements contemporanis dels nostres avantpassats. El pessebre, per tant, és patrimoni perquè el vivim, perquè el respectem, l'actualitzem i millorem, per llegar-lo a una societat futura en millors condicions. Perquè es mantingui. Això implica veure el pessebrisme de forma àmplia: general. No només un fenomen associatiu on l'art i el modelisme estan en alça (i per molts anys), sinó també el pessebre de taula, de casa, on la perspectiva és inexistent, les figures no són homogènies i el riu és de paper d'alumini. On es mantenen les tradicions i el patrimoni. Vist això, ningú ha de dubtar que és un element del present, contemporani, no una reproducció de temps antic, sinó un fruit del coneixement del llegat dels nostres avantpassats amb els processos socials actuals. Perquè com deia Einstein, $E=MC^2$; que vol dir que l'energia per mantenir-se, per ser, és igual a la massa social de gent que ho vulgui, reafirmant-se constantment, multiplicada per la velocitat de la llum al quadrat. És a dir: el folklore, el coneixement de la cultura del poble és això: conèixer i adaptar el pas d'un element immaterial a un context concret. I la UNESCO, que digui el que vulgui.

BIBLIOGRAFIA

1. Tal com deia l'estimat Joan Rosàs el llunyà desembre de 1979 a «Festa major: 1er Monument històric de la ciutat». *Amistat, Butlletí del Museu de Badalona*, n. 110, p. 5.
2. POISSON, Olivier (2010). «El turisme pot salvar el patrimoni i la cultura?». SABATER REBASSA, Tina i CARRERO SANTAMARÍA, Eduardo (coords.). *La Ciutat de Mallorca i els segles del gòtic. XXVIII Jornades d'Estudis Històrics Locals*: Palma, del 3 al 5 de novembre de 2009. Palma: Institut d'Estudis Balearics, pp. 27-34.
3. Vegeu el DCVB, i l'accepció 2.

El Nadal i la Sardana

Glòria Ballús i Casòliva

Doctora en musicologia

L'Obra del Ballet Popular¹ va instaurar el Dia Universal de la Sardana, segons acord de la Primera Jornada d'Estudis Sardanístics, celebrat a Montserrat (1959), amb l'objectiu d'exaltar els seus valors. Des de llavors cada any escollien una població per ser Ciutat Pubilla de la Sardana². Les primeres foren Girona (1960), Lleida (1961), Ceret (1962), Manresa (1963), i seguiren. Des de 2013 aquesta designació

Lluís Subirana, amb fotografies de Josep Llobet, va editar el llibre **Ciutats Pubilles de la Sardana (1960-1995)**, amb les ressenyes de totes les ciutats i els monuments erigits

es va substituir per *Capital de la Sardana*, que també s'atorga anualment a un municipi diferent, el qual realitza diverses activitats culturals i lúdiques destinades a reivindicar, difondre i promoure la sardana.

Enllaçant amb el cicle nadalenc – tan ric en tradicions teatrals, musicals, artesanals i artístiques–, hi ha una gran diversitat de compositors³ que s'hi han inspirat per escriure sardanes al llarg dels anys.

Pep Ventura i la seva sardana *Lo cant dels ausellets*

Una figura cabdal del món sardanista fou Josep Maria Ventura i Casas (1817-1875), conegut com *Pep Ventura*. Fou músic, compositor i un admirable instrumentista, virtuos del flabiol, la flauta, el clarinet i insuperable en la tenora. No podem dir que fos l'inventor de la sardana, però consolidà la sardana llarga i reformà la cobla, contribuint decisivament en la seva expansió per tot Catalunya durant el segle XX.

De totes les seves sardanes relacionades amb Nadal, hem de fer

Pep Ventura, creador de la formació actual de la cobla, amb la seva tenora

una referència especial a *Lo cant dels ausellets*⁴. Una de les primeres sardanes llargues que va escriure amb una gran senzillesa i emotivitat, seguint la melodia coneguda⁵. Sembla que Ventura no era recopilador de cançons antigues, per tant la finalitat d'introduir aquesta melodia hauria estat per ser una tonada que ja formava part de la memòria col·lectiva i podria atraure l'interès del públic.

Portada de la partitura per a piano de la sardana *Lo cant dels ausellets*, de Josep M. Ventura i Casas

El setmanari *El Metrónomo*⁶ va fer una crònica de la festivitat de la Mare de Déu del Carme a Figueres (16.07.1863), on remarcava:

Las sardanas⁷ (danzas del país), que se ejecutaron anoche en la calle de Vilafant de esta villa [Figueres] tuvieron buena y merecida aceptación. Las hubo sobre temas del *Bon matí*, *Cap al tart*, *Lo somni de una verge*, *Las flors de maig*, conocidas composiciones del Sr. Clavé. Las que llevan por título: *Lo toch de oració*, *Los segadors*, ***Lo cant dels ausellet***, *La pastoreta* y *l'pardal*, compuestas por el Sr. Ventura (Pep), gustaron ayer como siempre, por el carácter tierno y pastoril de que ha sabido revertirlas.

Això ens indica que el 16 de juliol de 1863, a Figueres, ja es va escoltar i ballar la sardana, basada en la melodia d'*El cant dels ocells* que trobem publicada en diversos cançoners.

La melodia, que Ventura inclou en la sardana, és la que Aureli Capmany publica amb el n. 1, en el primer fascicle del seu *Cançoner Popular*⁸, editat amb el text i la melodia d'aquesta nadala anys més tard, com altres cançoners⁹, que són posteriors a la data esmentada.

Capmany remarca que segurament l'hauria conegut per terres gironines, on sembla que es coneixia la versió i, en recordar-la, l'hauria tingut com a tema de la sardana. Malgrat aquest comen-

"Lo cant dels Ausells", en el Cançoner Popular d'Aureli Capmany

tari de Capmany, ens deixa la incògnita d'on l'hauria escoltat per posar-la a la seva sardana?

Una altra referència més propera en el temps és la glosa inspirada amb la popular nadala *Fum, fum, fum*, de Tomàs Gil Membrado (1915-2014), que començà com a instrumentista de fiscorn a la cobla Barcelona, però que fou un compositor amb una gran producció sardanista, plena de premis, a

més de ser guardonat amb la Creu de Sant Jordi (2010).

Aquesta glosa va ser estrenada el 12 de desembre de 1992, a la *Mostra Internacional de Pessebrisme*, celebrada a Olot. A més, també va escriure altres sardanes amb temes nadalencs: *El cant dels ocells*, *La Mare de Déu* i *El Noi de la Mare*.

Les noves tendències a l'entorn de la sardana les trobem en alguns compositors que han volgut ampliar el camp de possibilitats de la cobla, com a formació musical. Des dels anys setanta hi ha hagut un interès en buscar noves experiències a l'entorn de la sardana; com per exemple La Companyia Elèctrica Dharma i la cobla Mediterrània, unint una cobla amb el grup de rock, en el concert al Palau de la Música el 1982; i la *Transardana* (1987), creada per Marcel Casellas Navinés amb la fusió musical de diversos grups: música tradicional mediterrània, clàssica, jazz, lleugera, amb una cobla-orquestra.

Una altra innovació va ser la *Sardanova*, el 1992, de la mà de Santi Arisa, bateria manresà, que volia fer música de sardana però que sonés com a grup internacional.

Arisa i el grup Lakatans (format per piano, baix, guitarra, bateria i percussió) amb la col·laboració de la cobla Els Montgrins, feren la presentació el dia 20 de febrer de 1993, dins els actes de la Festa de la Llum, de Manresa, amb la col·laboració de dansaires de la colla manresana Dintre el Bosc. El 28 de febrer repetiren l'experiència en l'acte de cloenda de Primer Congrés del Sardanisme, a Calella.

BIBLIOGRAFIA

1. L'Obra del Ballet Popular va néixer a Barcelona l'any 1948, amb la intenció de coordinar les entitats i els grups dedicats a la dansa catalana.
2. SUBIRANA, Lluís: *Ciutats Pubilles de la Sardana 1960-1995*. Tarragona, El Mèdol, 1995, pp. 34-37.
3. SUBIRANA, Lluís: "Nadales i Sardanes", *Quadern de les idees, les arts i les lletres*, 108 (1996), pp. 362-363.
4. Es troba enregistrada en el cd *Pep Ventura. La música romàntica a Figueres*, de la Fonoteca de Música Tradicional Catalana (sèrie 2, vol. 1) del departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya (2017).
5. BALLÚS CASÒLIVA, Glòria: "El cant dels ocells, una cançó de Nadal", *Naixement*, 9 (desembre de 2018), pp. 11-15.

BIBLIOGRAFIA

6. *El Metrónomo. Semanario Musical y Literario*, 29 (26.07.1863), p. 4.
7. Deixo el text tal i com està anotat en el setmanari.
8. CAPMANY, Aureli: *Cançoner Popular* (1901-1913). Editat en fascicles. Edició facsimil. Barcelona, Ketres editora, 1980, cançó 1, s/n.
9. En el cançoner de BRIZ I FERNÁNDEZ, Francesc Pelagi: *Cansons de la terra. Cants Populars catalans*. Vol. 4. Col·lecció premiada en l'exposició de Viena de 1874. Barcelona, Alvar Verdaguer – París, Maisonneuve & Ce, , 1875, pp. 5-10, s'hi inclou el text de la cançó però amb una altra tonada que no és la que està integrada en la sardana de Pep Ventura.

Acte inaugural a Manresa, plaça Major (16.03.2024). Grup sardanista *Dintre el Bosc*. Foto d'Oscar Bayona

dotze van tocant; i *Dos minyons cap a Betlem / El Rabadà* (2006).

A manera de cloenda

En general, en els pessebres, tant en els monumentals com en els diorames, no sol haver-hi la representació sardanista, malgrat sigui un dels símbols catalans més consistents.

Encara que cal esmentar la iniciativa del pessebre dels Amics del Pessebre de Matadepera, on hi va participar l'Agrupació Sardanista La Mola posant-hi una rotllana de figures de pessebre ballant sardanes. A més en l'acte inaugural (18 de desembre de 2023), a la plaça de la Germandat, també es va ballar la sardana *La nit de Nadal* del compositor Josep Grivé, commemorant el 800 aniversari del primer pessebre impulsat per Sant Francesc d'Assís a la localitat de Greccio.

Aquest és un bon punt de partida per impulsar la incorporació del sardanisme en els nostres pessebres. Potser els hi trobem a faltar?

Caràtula del CD de *Nadales. Sardanova*, que va ideà i promoure Santi Arisa, amb el grup Lakatans i la cobla Montgrins

Amb aquest nou ritme, també varen registrar un CD sobre nadales populars amb el títol de *Nadales Sardanova*¹⁰: *El Cant dels ocells*; *El desembre congelat*; *Allà*

dalt de la muntanya; *La pastora*; *El Noi de la Mare*; *Ara ve Nadal / Caga tió*; *Fum, fum, fum*; *Quatre mil anys*; *Sant Josep i la Mare de Déu*; *Les setmanes de Daniel / Nit vella*; *Les*

Sardanes en referència al cicle nadalenc, entre d'altres:

- *Nit de Nadal*: Vicenç Acuña, Joan Esquena, Agustí Cohí, Narcís Oliveras, Ramon Serrat, Benet Morató, Feliu Corominas, Agustí Figueres i Josep Grivé.
- *Nadal*: Antoni Botey, Vicenç Corominas, Francesc Basil, Bonaventura Frigola i Ernest Comas.
- *Nadala*: Emili Saló, Mn. Fèlix Farró, Francesc Bassil, Joan Heras i Francesc Pujol.
- *Nadalenca*: Francesc Monné, Fèlix Martínez Comín, Emili Marimon, Francesc Juanola i Josep Roma.
- *El rabadà i la Mare de Déu*, de Vicenç Acuña
- *Cantant al pessebre i L'adoració dels ocells*, de Lluís Albert
- *Tendres records*, d'Agustí Borgunyó
- *Ressons nadalencs*, de Francesc Camps
- *La cançó de Rabadà*, de Jaume Cristau
- *Recordant Nadal*, de Salvador Ferrer
- *Nadal a Besalú*, de Francesc Lagares
- *Campanes de Nadal*, de Francesc Fornells
- *Avui és Nadal*, de Pere Mañé
- *Dolça de Nadal i Nadal blanc*, de Francesc Cassú
- *La festa de Nadal*, d'Artur Rimbau
- *L'Aplec de Nadal*, de Joan Lluís Moraleda
- *Nadal a La Bisbal*, de Jordi Paulí
- *Nadales arreu*, de Manuel Oltra
- *Nit de Nadal, Nit de l'amor*, de Josep Navarro
- *Sarnadal 10*, de Josep Farràs
- *Nit de vetlla, La pastora, Fum, fum, fum i El dimoni escuat*, de Josep Gols
- *El dubte*, de Max Havart
- *Estels de Nadal*, de Pepita Lluñell
- *Aire de Nadal*, de Pere Fontàs
- *De Nadal a Sant Esteve*, d'Antoni Mas Bou
- *Gran Diada*, de Pere Masats
- *Rapsòdia nadalenca*, de Fèlix Martínez Comín
- *Nadalenca I i Nadalenca II*, de Joaquim Mateu
- *El Rabadà*, de Marià Mayral
- *El vint-i-cinc de desembre i El Rabadà*, de Pere Mercader
- *Flor Nadalenca*, de Mn. Àngel Obiols
- *Pau en el món*, de Narcís Paulís
- *A Betlem me'n vull anar*, de Josep Prenafeta
- *Nadala dels ocells*, de Ramon Reig
- *La miren i fa sol*, de Manel S. Puigferrer
- *Pessebres i sardanes*, de Carles Santiago
- *Nit de Reis*, de Ramon Serrat
- *L'Infant del Pessebre*, de Joaquim Soms
- *Nadales*, de Jesús Ventura

BIBLIOGRAFIA

10. Les nadales-sardanova són adaptacions del propi Santi Arisa i de Jordi Molina, Ultano Gómez, Richi, Emilio Ruiz i Marcel Artiaga.

La dansa i la música al pessebre

Antoni Dorda i Ventura

Pessebrista de Mataró

Dins l'extensa iconografia pessebrista hi trobem un munt de personatges: els protagonistes històrics, els que fan feines del camp, els que representen els treballs propis de les cases, oficis diversos... però hi ha un grup de personatges que expressen principalment els sentiments de joia i alegria. No són altres que els músics i els dansaires. Contents, canten i ballen al ritme de sacs de gemecs, flautes, simbombes i tamborins. Reben la bona nova del naixement de Jesús amb melodies, cants i balls tot contagiant la resta de personatges. A totes les manifestacions populars de goig, els músics i dansaires sempre en són protagonistes. En alguns pessebres, fins i tot sembla que el bou i la mula bramulen al ritme de panderos i panderetes.

Diversos autors es varen prodigar en la producció de personatges que toquen instruments o que ballen. Entre d'altres: Ramon Amadeu i Grau (Barcelona 1745-1821), Josep Anicet Santigosa (Tortosa 1823 – Barcelona 1895), Salvador Masdéu i Freixenet (Barcelona 1859-1924), i Josep Prats (Barcelona Finals s. XIX-1940). Sobresurt especialment Salvador Masdéu. A la seva producció hi destaquen un gran nombre de músics; el de la flauta, el del sac de gemecs, la bandúrria, o bé el del flabiol i tam-

Pau Casals amb Joan Alavedra després de dirigir l'oratori "El Pessebre" a l'auditori de Budapest [Fotografia química], autor no identificat, 12/10/1964.
Fundació Pau Casals. Fons Pau Casals (ANC)

borí. Cal fer esment que tenim documentat que al taller de Salvador Masdéu hi va treballar un ajudant, del qual l'únic que coneixem és el seu sobrenom: "El Músic". Possiblement era un veritable músic, que per completar el minso jornal ajudava a Masdéu en la producció de figures. Aquesta fet és el que podria justificar la perfecció amb què estan acabades les figures de pessebre que feia, ja que tots els músics tenen un posat i uns moviments de dits molt acurats que transmeten molt realisme. Sembla talment que estiguin interpretant música.

En l'actualitat podem destacar escriptors que es prodiguen en la pro-

ducció de figures de músics. D'una banda l'Emili Solé, amb les seves figures de posat ferm i elegant, i de l'altre les olotines Ester Font i Laura Baldrich amb la seva producció d'estil naïf, dolç i de colors ben vius.

Tanmateix cal destacar que els productors de figures populars també en varen fer força producció. En voldria citar un, en Lluís Trias i Pujol (Olot, 1907-Girona 1980), que feia unes figures populars de colors vius i de to pastel. En faig esment ja que en la seva joventut també fou músic.

La sardana, la jota, el ball de pagès, el fandango o ball de bot també

han estat reproduïts pròdigament per autors i en diferents qualitats. En relació a la sardana, diversos tallers en feren figures (Carratalà, Castells, Muns i els Vidal): són una manifestació de catalanitat que alguns pessebristes incorporaren, però que potser s'allunyen del que serien unes figures pròpies del pessebre popular.

Val a dir que la música al pessebre no només té representació en les figures. Hi ha un munt de cançons i nades, algunes d'elles d'origen remot i del tot desconegut. Qui no ha cantat davant el pessebre o fent cagar el tió?: *Allà sota la pena, El noi de la Mare, El Rabadà, El Desembre congelat, Fum, fum, fum, o bé el Cant dels Ocells.*

Igualment, diversos músics han creat obres per a ésser interpretades per Nadal. Entre altres, el poeta, pedagog i musicòleg Joan Llongueras i Badia (Barcelona 1880 – 1953) o bé la poetessa, etnògrafa i musicòloga Palmira Jaquetti Isant (Barcelona 1895-Santa Margarida i els Monjos 1963), que crearen cançoners i els musicaren. També els folkloristes i etnòlegs Aureli Capmany i Farrés (Barcelona 1868-1954) i Joan Amades i Gelats (Barcelona 1890-1959) s'esmerçaren en l'estudi i recull de nades i músiques.

Hi ha una obra musical que destaca per damunt de totes. L'oratori "El Pessebre" que va compondre Pau Casals i Defilló (1876-1973) entre 1943 i 1946 sobre un poema

del seu bon amic Joan Alavedra i Segurañas (1896-1981) i que fou orquestrat pel seu germà Enric Casals (1892-1986). Podem considerar-la una de les obres cabdals de l'univers musical català de tots els temps i reconeguda arreu. És un tema de pau, de puresa de sentiments, de fe i esperança. Va ser estrenada a Acapulco (Mèxic) el 17 de desembre de 1960. El 1962 Casals va anunciar una creuada per a la dignitat humana, la fraternitat i pau, iniciant una gira per tot el món. Al 1963 es va interpretar a la seu de les Nacions Unides. A Barcelona es va sentir per primera vegada al Palau de la Música Catalana el 23 de desembre de 1967, sota la direcció d'Enric Casals.

Sant Bonaventura ens explica que a la Missa que oficià Sant Francesc d'Assís a Greccio el Nadal de 1223, i que recordem com el primer pes-

Figures de **Salvador Masdéu Freixenet**. Col·lecció Antoni Dorda. Fotografia Jordi Montlló

BIBLIOGRAFIA

- ALAVEDRA I SEGURAÑAS, Joan. *El Poema del Pessebre*. Editorial Selecta. 1948
ALCOLEA GIL, Santiago. *Ramon Amadeu (1745-1821)*. Direcció General de Patrimoni. Gencat 1992.
AMADES, Joan. *El Pessebre*. Editorial Aedos. Barcelona. 1959
BALLÚS CASÓLIVA, Glòria. *La música dels pastors del Pessebre*. Revista Naixement. Número 12. Desembre 2021
BALLÚS CASÓLIVA, Glòria. *Palmira Jaquetti Isant i les cançons de Nadal*. Revista Naixement. Número 13. Desembre 2022
BOSCH, Laura; DORDA, Antoni i MONTLLÓ, Jordi. *Salvador Masdeu o l'enigma del fang*. Catàleg exposició. Museu Arxiu de Sant Andreu de Llavaneres. 2021
DORDA VENTURA, Antoni. *Sants, república i figures de pessebre*. Revista Naixement, Número 13. Desembre 2022
LLONGUERAS, Joan. *Les cançons de Nadal*. Segona edició. 1927

WEBGRAFIA

- DORDA I VENTURA, Antoni. *El jornal, artista de la terracota. El Bou i la Mula*. Novembre i Desembre 2019
FUNDACIÓ PAU CASALS

FUNDACIÓ ILURO
MATARÓ

EXPOSICIÓ

LA DANSA I LA MÚSICA AL PESSEBRE

**Del 4 de desembre del 2024
al 19 de gener del 2025**

Tancat els dies festius
25 i 26 de desembre, 1 i 6 de gener
Vigílies festius només horari de matí
de les 11:30 a les 13:30 h

Ateneu La Riera 92
Carrer de Bonaire, 3
08301 MATARÓ

sebre, ressonaren "lloances melodioses i harmonioses cançons". Certament, la música ha format part del pessebre des dels inicis.

Història del relat de l'adoració dels mags. Les figures pel pessebre

Francesc Villegas i Martínez

President del Grup Pessebristic de Manresa

ELS MAGS ALS EVANGELIS

Entre els personatges de la iconografia religiosa que han format part de l'imaginari col·lectiu, pocs han gaudit, i gaudeixen encara, de la popularitat dels Reis Mags¹. Aquests tres personatges, vinguts de l'Orient per anar a adorar el Nen Jesús acabat de néixer, han arrelat de tal manera entre nosaltres que s'han convertit en personatges imprescindibles en la celebració del cicle del Nadal. Al llarg dels segles, la seva figura ha estat molt venerada per tota la societat i profusament representada tant en gravats, pintura, escultura o figures de pessebre.

Ramon Vall i Rimblas, estudiós sabadellenc de l'Art Romànic, va escriure en una Nadala de 1983 enviada als amics que l'adoració dels mags al Nen Jesús a Betlem fou un tema iconogràfic cristià admès ben aviat pels gentils conversos degut, ben segur, al fet de veure's reflectits en aquells personatges que, tot i no pertànyer al poble jueu, havien estat cridats de bona hora a adorar el Crist Infant.

Sols un dels Evangelis ens parla d'aquest fet amb dues cites ben escadusseres. Una (Mateu 2, 1-2),

quan diu: "Nascut doncs, Jesús al Betlem de Judà en els dies del rei Herodes, arribaren de l'Orient a Jerusalem uns mags sota el guiatge d'una estrella dient: on és el rei dels jueus que acaba de néixer?". I una altra, que ens assabenta que (Mateu 2, 11): "I en entrar a la casa, van veure al nen amb la seva mare Maria i prostrant-se, el van adorar, i obrint els seus tresors, li oferiren presents: or, encens i mirra". Malgrat la iconografia que ha representat des de ben antic els tres reis, en cap lloc dels evangelis -ni

en els considerats apòcrifs- es diu que els Mags foren tres, ni mai en aquests textos se'n documenten els noms ni el seu color de pell. Totes aquestes qüestions s'aniran imposant en anys posteriors.

PERSONATGES MOLT DESCONEGUTS

No se sap qui foren aquells mags vinguts de terres llunyanes, Mesopotàmia o Pèrsia, llocs de civilització avançada, més rics i cultes en aquell moment que el petit país

Adoració dels Mags. Retaule de la Mare de Déu de l'Avellana de la Sala de Vallmanya de Pinós, Obra de Joan Grau (1652)

d'Israel, aleshores ocupat pels romans². Cal pensar que no eren Reis com ara els anomenem. En grec, idioma de l'evangeli de Mateu després de la seva traducció de l'arameu, el terme *mag* podria traduir-se també com astròleg, vident, sacerdot, savi o rei.

Va ser el teòleg Orígenes (185-253) qui primer va afirmar que els mags arribats a Betlem foren tres, relacionant-los amb els tres presents oferts al Nen Jesús: or, encens i mirra. En el segle IV, apareixen gràficament els tres en els mosaics de la basílica de sant Apollinare Nuovo, a Ravenna, Itàlia. La

seva vestimenta és persa, amb pantalons cenyits al turmell, gorro frigi i capa sobre les espatlles. Abans però, hi han altres mostres més esquemàtiques de representació dels Mags a les catacumbes de Roma i en alguns sarcòfags paleocristians. En imatges posteriors i actuals, seran sempre representats vestits luxosament, de prínceps o reis.

Els seus noms surten per primer cop en un evangeli armeni del segle IV, citant-los com Melkon (Melcior) de Pèrsia; Gaspar de l'Índia, i Balthasar (Baltasar) d'Aràbia. Al segle XII es representaran diferen-

ciats també per edat i caràcters ètnics. Baltasar, com a rei negre, no s'escenificarà fins ben entrada l'Edat Mitjana ja que abans el color negre s'entenia com la negació de Déu, oposat al blanc de la seva llum. L'obsequi de l'or s'atribueix a Gaspar, rei ros; Baltasar, rei negre, oferirà l'encens, i Melcior, rei blanc, la mirra.

L'ESTRELLA QUE VA GUIAR ELS MAGS

Aquests egregis Mags de classe social alta, després dels pastors, representació de personatges més humils, foren, segons tradició

Els Reis Mags. Fragment dels mosaics del segle VIè de l'església de sant Apollinare Nuovo, a Ravenna, Itàlia

BIBLIOGRAFIA

1. *Els Reis Mags de l'Orient. Història d'una tradició*. Programa de mà exposició al Monestir de Pedralbes, Barcelona 12-12-2001 al 17-2-2002.

BIBLIOGRAFIA

2. *Melcior, Gaspar i Baltasar, guiats per l'estrella*, Josep Lligadas, Col. Sants i Santes núm. 149. Centre de Pastoral Litúrgica.

Els Mags guiats per l'estrella que assenyala Baltasar. Frontal romànic de l'església de Mossoll, Cerdanya

escrita, els que varen arribar tot seguit a la cova de Betlem guiats per un estel. Aquesta escenificació en forma d'estrella, mai falta en el pessebre tradicional popular català situant-la a sobre el portal de la cova. La primera representació d'aquest estel, pintat amb cua, és a l'obra de Giotto de 1304 dita *l'Adoració dels Mags*. No se sap del cert quina mena de fenomen celest va impulsar aquells personatges a posar-se en camí. Són diverses les hipòtesis per trobar una explicació científica a aquell fet que sols documenta l'evangeli de Mateu. La més acceptada, que sorgí resultat de la conjunció al desembre de dos planetes, Júpiter i Saturn, en la constel·lació dels Peixos. Un fet insòlit documentat ja en el segle VI a.C i repetit diverses altres vegades, una d'elles, el 17 de desembre de 1603 quan l'astrònom i matemàtic Johannes Kepler va documentar des de Praga amb el

seu telescopi, l'acostament dels dos planetes.

LES SEVES DESPULLES MORTALS

Els historiadors confirmen que els Mags, convertits al Cristianisme, es van dedicar a propagar-lo per tot Pèrsia i que van morir martiritzats cap a l'any 70 de la nostra era, essent enterrats els tres dins un mateix sarcòfag. Es barregen en diverses versions els seus successius trasllats fins arribar al seu destí actual a Colònia, la ciutat que de fa segles les acull. Així de Constantinoble on eren de primer enterrats, anirien a parar a l'església de sant Eustorgi de Milà per ordre de l'emperatriu Flavia Iulia Helena, mare de l'emperador romà Constantí. Un cop saquejada la ciutat el 1164 per l'emperador Frederic I de Hohenstaufen (1122-1190) anomenat el *Barba-roja*, rei que fou d'Alemanya, d'Itàlia i de

Borgonya, així com coronat Sacre Emperador Romà pel Papa Adrià IV, aquest les faria traslladar a la ciutat alemanya de Colònia. Gràcies a les restes dels tres reis, personatges cèlebres i alhora encara molt desconeguts en el seu origen, que descansen junts en un únic reliquiari d'or i plata i pedres precioses dins la catedral romànica iniciada el 1248, aquesta notable església i la ciutat, són el tercer centre més important de peregrinació europea.

LES FIGURES DELS REIS EN EL PESSEBRE

L'escena de l'arribada dels Mags a una cova estable per adorar el Nen Jesús, i proclamar després que aquest és el rei de reis és, com s'ha dit, una de les més representatives de la cultura Catòlica, i culmina cada Nadal en la seva representació en els nostres pessebres. Els més destacats artistes

pintors, escultors o gravadors de totes les èpoques, en especial dels períodes de l'Art romànic, gòtic i barroc, tenen també importants obres amb aquesta temàtica.

En el pessebre, tal com comenta Jan Grau i Martí³, els Reis són els reis i llueixen exuberants mentre totes les altres figures vesteixen d'humils: els pastors, el pagès. la dona que renta, el capellà...

Els mestres artesans figuraires, han produït en molt diversos models i formes, dos tipus de representació dels Reis Mags per al pessebre. Una, la més habitual, cavalcant cavalls o dromedaris, i excepcionalment, també elefants.

Així, poden fer-se avançar poc a poc cada dia pels camins de sorra i molsa del nostre pessebre tradicional popular, acostant-les cap el portal del Naixement fins al dia 25 de desembre. Són les úniques figures del pessebre popular que tenen moviment, fent palès que segueixen l'estrella anunciadora de la bona nova, i que llavors, nat el Nen Jesús, es substitueixen per un altre joc de Reis al davant del Naixement que van a peu o estan agenollats en actitud d'adorar-lo.

En alguna col·lecció antiga de figures, els reis van muntats en cada un dels tres diferents animals citats abans: Melchior, cavalcant un cavall blanc, símbol d'Europa;

Gaspar, un dromedari, símbol d'Àsia, i Baltasar, un elefant, símbol d'Àfrica. Les seves edats, s'han modelat per les tres etapes en la vida de l'home: joventut, maduresa, i vellesa.

EPILEG

Tant se val qui foren els Mags que viatjaren a Betlem a adorar el Nen Jesús acabat de néixer. El fet és que la llegenda d'aquests personatges ha arrelat ben fort en el nostre imaginari popular, que cada 6 de gener junt a la celebració religiosa de l'Epifania, petits i grans gaudim també del que els Mags històricament signifiquen: creença, fantasia i il·lusió.

Figures populars antigues dels Reis de l'Orient per al pessebre

BIBLIOGRAFIA

3. *Els reis de l'Orient*, Jan Grau i Martí, Congrés Internacional de Pessebristes, Federació Catalana de Pessebristes, Sitges 19 d'abril de 2013.

Entrevista a Daniel José i Pons, escultor pessebrista

Antoni Pruna Dangla

Figuraire

Jordi Condal Margarit

Pessebrista

BIOGRAFIA

(Barcelona, 22 de novembre de 1942). Fill del figuraire Daniel José Ursueguía, va viure des de ben petit el món de les figures i va demostrar un talent innat pel dibuix. De seguida va fer palès un gran domini de l'anatomia i va començar a treballar amb el seu pare, també figuraire. Més tard, va desvincular-se del pare i va començar a modelar les seves pròpies figures així com també va treballar en diferents tallers modelant trofeus esportius i, més tard, figura decorativa.

La seva producció de figures de pessebre és reduïda però d'una qualitat espectacular. Ha treballat gairebé sempre realitzant models únics "a palillo" o retocant o emmotllant figures a partir dels motlles familiars. Durant la seva carrera ha treballat per diferents pessebristes i la majoria de la seva obra s'ha estrenat a les exposicions de pessebres de l'Associació de pessebristes de Tarragona. Aquests darrers anys ha estat acollit pel taller d'artesanía Bertran des d'on ha treballat tot i que actualment ja està retirat.

Veniu d'una casa amb tradició de figuraires de pessebre doncs el vostre pare ja en feia, però com va començar el pare?

El meu pare va començar fent figures d'animals de manera autodidacta quan vivia a Santander. Al venir a Catalunya i casar-se amb la meua mare resulta que el seu sogre, és a dir el meu avi, era d'ofici poeta i joier i per tant també sabia modelar doncs sembla que ja havia fet algunes figures de pessebre. Aquest fet va fer que el meu pare s'animés i que veiés que a part de modelar animals també s'atrevis a modelar figures de persones. Sempre recordo que el pare explicava que un dia en veure les figures de l'avi va dir: "Esto también lo sé hacer yo" i així va començar a fer figures. El meu avi era força bo en el seu ofici i va guanyar dos o tres concursos de poesia al barri de Gràcia i, a més a més, tot i no ser escultor professional ho feia força bé.

I vos a quina edat va fer la vostra primera figura de pessebre?

Quan tenia 10 o 12 anys vaig anar al cinema que tenia a prop de casa meua a veure la pel·lícula Àtil·la. El cartell de la pel·lícula em va agradar molt i quan vaig arribar a casa vaig dibuixar-lo de memòria. Després en vaig modelar els personatges en fang. Durant aquella època feia figures dels personatges que sortien al cinema o que veia a les revistes. Sempre m'ha agradat molt el cinema i quan anava a veure pel·lícules se'm quedaven els personatges gravats a la memòria i després eren models perfectes per modelar en fang.

On va aprendre a modelar? Va estudiar belles arts o la seva carrera ha sigut autodidacta?

Vaig estudiar a la Llotja dibuix i modelat. M'agradava tant que durant els 10 anys que vaig estudiar-hi no vaig faltar a classe ni un sol dia.

Ja de petit va començar a ajudar el pare a modelar i a emmotllar figures o us en vau mantenir al marge i fèieu les vostres pròpies figures?

A mi no m'agradava fer figures de pessebre, m'agradava més fer figures contemporànies. El que passa és que el meu pare em feia treballar amb ell i em tenia d'ajudant. Em feia treballar molt, la veritat! Al començament no cobrava i al cap d'un temps em va començar a pagar un duro a la setmana.

Entenc que la vostra dedicació a les figures de pessebre va venir molt orientada per la professió del pare, però en algun moment us n'hauríeu volgut desvincular i dedicar-vos a algun altre camp artístic o professional?

Sí, totalment. Quan vaig deixar de treballar amb el meu pare vaig estar molts anys sense fer cap figura de pessebre. L'ambient que ha-

Foto: Joan Cortada

Foto: Joan Cortada

via viscut a casa no era fàcil i això feia que fins i tot em volgués allunyar del món de la figura de pessebre. Quan vaig deixar de treballar amb el pare vaig estar molts anys fent trofeus esportius i figura decorativa per diferents tallers, per una banda a trofeus Lecha i per altra banda amb els Peralta. No va ser fins que, per una coincidència vaig trobar-me amb els Bertran i allà, després de molts anys, vaig tornar a fer figura de pessebre.

Nosaltres us coneixem en la vostra faceta d'escultor de figures de pessebre, però com heu dit abans també heu treballat molts anys fent trofeus i com a escultor de figures, com vàreu entrar en aquest món i que hi fèieu?

Quan vaig deixar de treballar pel pare vaig començar a treballar al taller de trofeus Lecha. Allà fèiem trofeus per tot tipus d'esports, tennis, bàsquet, bàdminton... A mi m'agrada molt l'esport i m'agradava molt modelar aquelles figures d'esportistes. Al cap d'un temps vaig passar a treballar al taller d'escultura decorativa dels Peralta. Allà fèiem models que després podien passar a bronze o a altres materials. Jo era qui modelava però clar, les figures anaven signades amb el nom del taller.

El dibuix ha sigut una altra de les vostres passions, però us heu dedicat més a l'escultura o també heu pintat o dibuixat quadres?

El dibuix m'ha agradat moltíssim sempre i de fet vaig estar una època de dibuixant al carrer venent retrats a la gent que passava. Durant la mili feia dibuixos amb les fotos de les nòvies que els meus companys em demanaven. Havia fet molts dibuixos pels oficials també. De totes maneres sempre he treballat més en modelat.

Alguns pessebristes es pregunten qui va modelar moltes de les figures de sèrie del vostre pare, si ell o vos? Quina relació professional hi teníeu?

No teníem cap manera de fer en concret, però quan jo feia un model per un encàrrec o el que sigui, si a ell li agradava me l'agafava i en feia el motlle. Per exemple, els reis de la sèrie de 18 són fets meus així com la meitat de figures de la col·lecció de 18 i també d'altres mides. De totes maneres jo només volia fer "palillo" i els motlles no m'interessaven gens.

Foto: Joan Cortada

Foto: Joan Cortada

Referent al que preguntava sí que és veritat que les figures del pare del començament no eren tan proporcionades anatòmicament, però ell en va aprendre molt de modelar i les proporcions les va anar millorant. El pare tenia moltíssima intuïció pel modelat.

Quin era el procés d'emmotllat, coccio de les figures i realització de braços i potes de plom? Ho fèieu tot a casa?

El procés el fèiem tot a casa, teníem forn i el meu pare era molt meticulós i molt bo a l'hora de fer els motlles. Ell sempre m'havia dit que jo havia d'aprendre a fer-ne, però a mi no m'interessava gens. La veritat és que a mi el guix no m'agrada gens, és un material que no m'agrada i de motlles no n'he fet gairebé mai. Sempre he emmotllat o modelat. Tots els motlles els feia el meu pare, ja fossin de models seus o meus.

Per a ell era important produir. Sempre anava adient "rápido rápido, el reloj". En l'època de Nadal ja es pot imaginar com anàvem i quin ambient hi havia a casa.

Vàreu participar també en la realització del models per fer les figures de plàstic que després van reproduir les germanes Colomé?

No em va agradar gens el que va fer el meu pare ni el resultat. Les figures de plàstic que en van sortir eren molt lletges. Quan el meu pare va fer els models li vaig dir que havia de treballar-les més i que hi faltaven hores en aquelles figures per millorar-les.

Quins altres figuraries de figures de pessebre o artistes us agraden/us han servit de referent?

Per mi hi ha dos grans figuraires que han estat els meus referents. El que més en Salvador Masdéu, tant les seves figures com els seus animals que són perfectes. Per altra banda també he admirat molt a en Martí Castells. En Carratalà també treballava molt bé i era molt amic de la família, però el seu estil no m'agradava.

Sempre us hem vist figures d'estil orientalista, n'heu fet mai alguna d'estil català o d'estil contemporani?

L'estil oriental és un estil que m'agrada i en el qual em trobo còmode. De totes maneres recordo unes figures de pessebres que eren una parella de joves, no sé si era un festeig, que vaig fer fa temps d'estil contemporani. Però, durant l'època que no feia figures de pessebre en vaig fer molta de contemporània.

Com vau començar la vostra relació amb el taller Bertran?

Amb els Bertran ens coneixíem de sempre, ja de joves, i els nostres pares també es coneixien. Un dia em vaig trobar amb en Francesc Bertran i em va proposar d'anar a

Simposi Internacional Sitges 2013. Foto: Joan Cortada

Amb la Gemma i el Francesc Bertran, al taller

treballar al seu taller. Quan m'ho va oferir feia molt temps que no feia figures de pessebre i a poc a poc en vaig anar tornant a fer i de seguida vaig tenir forces encàrrecs. Vaig estar treballant molt temps al

seu taller juntament amb la Gemma Bertran a qui li vaig regalar els motlles de la família.

AGRAÏMENTS

Gemma i Francesc Bertran / Cecília i Pere Catà / Joan Cortada i Núria Garcia

COSES QUE HAN PASSAT

NOVEMBRE 2023

Exposició “Admirable signum, de Greccio a Rieti”

Els presidents de la UnFoePrae, Federación Española de Belenistas, i Federació Catalana de Pessebristes es van desplaçar a Rieti, per a la inauguració de l'exposició internacional “Admirable Signum, de Greccio a Rieti” organitzada per l'Associazione Italiana Amici del Presepio i la mateixa UnFoePrae, on la Federació Catalana de Pessebristes, va estar representada amb dos diorames obra de Josep Vives de Castellterçol i de Joan Carles Capdevila de Sabadell. També cal fer notar la presència de l'Associació de Pessebristes de Barcelona amb un diorama d'Agustí Térrens.

Aquesta és l'exposició internacional que l'Associazione Italiana Amici del Presepio i la UnFoePrae han organitzat aquest Nadal a la Valle del Primo Presepe, a Rieti (Itàlia). En aquesta exposició hi és present la Federació Catalana de Pessebristes, amb dos diorames obra de Josep Vives de Castellterçol i de Joan Carles Capdevila de Sabadell. També cal fer notar que hi és present l'Associació de Pessebristes de Barcelona amb un diorama d'Agustí Térrens. Una exposició entranyable, en el marc de la celebració dels 800 anys del pessebre de Sant Francesc a Greccio.

Pessebre del Parlament 2023

El Parlament de Catalunya va tornar a lluir un pessebre instal·lat per la Federació Catalana de Pessebristes. Un reconeixement i suport al nostre patrimoni cultural, amb el pessebrisme com a manifestació i expressió de tradició i de la cultura popular associativa del nostre País.

Les figures, de l'artesà Antoni Pruna, eren fidels reproduccions realitzades a partir de motlles de Lluís Carratalà, qui fou el seu mestre.

DESEMBRE 2023

Retallable 2023

Un any més, la Federació Catalana de Pessebristes edita un retallable per als nens i nenes que visiten les exposicions de pessebre. Les entitats federades van repartir 22.000 retallables, obra del ninotaire i pessebrista Miquel Llenas Janoher.

Naixement núm. 14

Fidels a la cita natalenca, la revista Naixement, editada per la Federació Catalana de Pessebristes, arriba a casa nostra per catorzena vegada. Com no pot ser altrament, parlem de pessebrisme, de figures, de tradicions i, del que va passar a Greccio ara fa 800 anys, quan la Nit de Nadal Sant Francesc va representar el primer pessebre. En aquesta ocasió la portada reproduïx un pessebre de Francesc Camprodon, on s'hi reconstrueix un camp de refugiats, una imatge malauradament de plena actualitat.

Artesanes del fang, grans mestres i figuristes a la Casa dels Entremesos

Aquesta fou la tercera gran exposició de la commemoració dels 800 anys del pessebre, amb una triple mostra a la Casa dels Entremesos. L'exposició Artesanes del Fang, on Laura Bosch feia un repàs a les dones invisibles de la Fira de Santa Llúcia, les darreres artesanes que hi participen venent, any rere any, les seves creacions. A més, s'hi va poder veure també tot el procés de creació d'una figura de pessebre de la mà de la Gemma Bertran.

Alhora, durant aquestes festes es va poder veure una mostra de diorames de grans mestres pessebristes de les darreres dècades i, també, una mostra de l'obra d'una trentena de figuristes catalans del fons de l'Associació de Pessebristes de Barcelona.

GENER 2024

XIX Biennial i exposicions #pessebre800anys

El 14 de gener tancàvem les portes de la XIX Biennial del Pessebre Català al Reial Cercle Artístic de Barcelona, i les exposicions *Greccio, Barcelona, patrimoni cultural internacional* a la Sala Martí l'Humà del MUHBA, al Palau del Tinell i *Pessebrisme Català, art i tradició* a la Casa dels Entremesos, amb un total de 59.045 visitants.

MARÇ 2024

Assemblea anual de la Un-Foe-Prae

La Federació catalana de pessebristes va ser present a l'assemblea anual de la Un-Foe-Prae que va tenir lloc a Roma el 2 de març, amb l'objectiu de valorar la seva activitat i aprovar les properes actuacions a dur a terme. Seguim treballant junts per la transversalitat internacional del pessebrisme.

ABRIL 2024

Assemblea general de primavera

El 13 d'abril va tenir lloc l'assemblea general de primavera a Can Cortès, a Palau-solità i Plegamans. Com és preceptiu l'assemblea va aprovar la tasca del darrer any, i va donar el vist-i-plau al projecte i pressupost per al 2024. El punt més destacat fou la incorporació de l'Associació Pessebristes de Campdevàrol com a entitat federada amb la qual cosa ja som 69 entitats treballant conjuntament per a la preservació i promoció del pessebrisme.

MAIG 2024

Seminari Pessebrisme i Patrimoni

Amb la commemoració dels 800 anys, junt amb les diverses exposicions de pessebres, calia també obrir un espai per a la reflexió i la proposta entorn al pessebrisme, i quin és el seu paper en el marc de la cultura popular, com a pràctica viva del nostre patrimoni cultural immaterial.

Amb aquest objectiu el 4 de maig va tenir lloc el Seminari sobre pessebrisme i patrimoni a la Sala de Graus del Campus Catalunya de la Universitat Rovira i Virgili. L'organització va anar a càrrec de l'Associació pessebrista de Tarragona i la mateixa Federació catalana de pessebristes.

Reunió amb Miquel Iceta per impulsar la candidatura a la UNESCO

El 8 de maig, els presidents de la Universalis Foederatio Praesepistica, Federación Española de Belenistas, Federació Catalana de Pessebristes i Associació de Pessebristes de Barcelona es van trobar a Barcelona amb Miquel Iceta Llorens, ambaixador permanent d'Espanya davant la UNESCO. El motiu de la trobada va ser el de posar-lo en coneixement de les gestions que s'estan duent a terme perquè el pessebrisme sigui inscrit en la Llista Representativa del Patrimoni Cultural Immaterial de la Humanitat. Durant la reunió es va valorar que la millor opció és configurar una candidatura internacional, tal i com ja s'està impulsant des de les diferents federacions, tant nacionals com internacionals. A la reunió també hi va assistir la presidenta de l'Ens de l'Associacionisme Cultural, entitat acreditada davant la UNESCO per a la salvaguarda del Patrimoni Cultural Immaterial.

Els representants de les entitats pessebristes han valorat positivament la reunió, que s'inscriu en el treball conjunt que es duu a terme, des de fa uns anys, per formalitzar la candidatura internacional. Precisament va ser amb Miquel Iceta com a Ministre de Cultura, que el Consell de Ministres va aprovar, el juny de 2022, el Reial Decret 481/2022 pel qual s'inscriu el Pessebrisme com a Manifestació Representativa del Patrimoni Cultural Immaterial a tot l'Estat. La inscripció reconeix la transcendència sociològica del Pessebrisme, més enllà de l'àmbit religiós, i també la seva importància per preservar els oficis tradicionals i l'artesanía especialitzada.

JUNY 2024

Vilassar de Mar va acollir el DASC del pessebrisme

L'1 de juny, el pessebrisme es va tornar a adherir a la celebració del Dia de l'Associacionisme Cultural. En aquesta ocasió la ja tradicional Jornada de Tallers va tenir lloc a Vilassar de Mar, organitzada per l'Associació de Pessebristes i Modelistes de Vilassar de Mar. Els tallers van tenir lloc a l'Escola Pérez Sala, i la diada es va cloure amb un dinar de germanor amb totes les persones participants.

Acte homenatge a en Lluís i a la Montserrat Carratalà

El dissabte 29 de juny es va realitzar un acte d'homenatge a en Lluís i a la Montserrat Carratalà al cementiri de Montjuïc. Una colla de pessebristes hi vam prendre part per fer memòria de la vida i trajectòria d'aquests dos figurares tan estimats en el món del pessebre.

Hi van haver diferents parlaments, per part del President de la Federació, en Ramon Albornà, el deixeble, amic i promotor de l'acte, en Toni Pruna i d'altres que van voler recordar-los.

Es va posar una figureta a l'ampit de la sepultura que segur que en Lluís li hagués agradat molt!

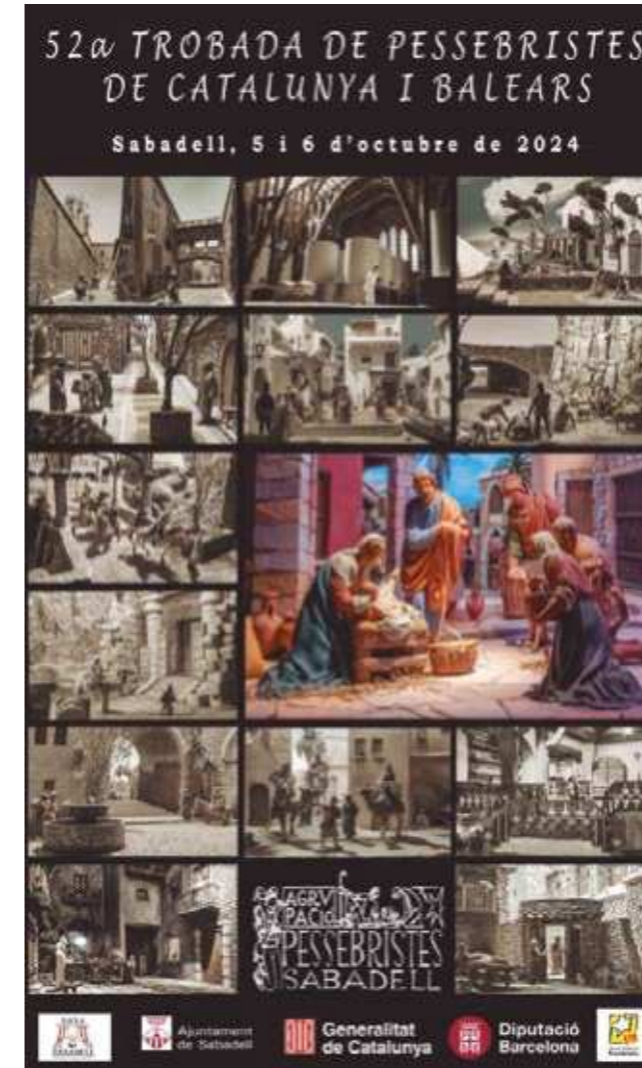
OCTUBRE 2024

52a Trobada de pessebristes a Sabadell

L'Agrupació de Pessebristes de Sabadell va acollir el cap de setmana del 5 i 6 d'octubre la 52a Trobada de Pessebristes de Catalunya i Balears.

El dissabte al vespre va tenir lloc una xerrada a càrrec de la figuraire Montserrat Ribes, seguida per una altra sobre el "Present i futur del Pessebrisme" a càrrec del pessebrista Francesc Fayos. Tot seguit vam gaudir d'un concert amb molt de ritme al mateix lloc.

Diumenge hi va haver diferents actes pessebristes, rutes guiades i actes de cultura popular amb la participació de pessebristes d'arreu de Catalunya i les Illes, així com una recepció institucional a l'Ajuntament de Sabadell amb la rebuda de l'alcaldeessa. Amb l'habitual dinar de germanor es va cloure aquesta trobada.

SETEMBRE 2024

Assemblea General a Parets

El dissabte 28 de setembre, Parets del Vallès va acollir l'assemblea general de tardor. Entre els punts més destacats es va parlar dels darrers preparatius de la 52a Trobada de Pessebristes a Sabadell, de la campanya de Nadal 2024, i de la incorporació de l'Associació de Pessebristes de Cerdanyola. Així la Federació assolix el nombre de 70 entitats pessebristes federades.

El nostre agraïment a l'Agrupació Pessebrista de Parets per l'acollida, i a l'Ajuntament de Parets del Vallès per la cessió de l'espai.

